

СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ГАП II ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Проектот е
финансиран од
Европската Унија

**СПРОВЕДУВАЊЕТО
НА ГАП II
ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

Спроведувањето на ГАП II во Северна Македонија

Издавач:

Реактор - Истражување во акција

За издавачот:

Марија Башевска

Дизајн и печатење:

Промедиа

Тираж: 100 примероци

Бесплатен/Некомерцијален тираж

Оваа публикација е изготвена со помош на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Kvinna til Kvinna и Реактор - Истражување во акција и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

305:351(497.7)(047)

СПРОВЕДУВАЊЕТО на ГАП II во Северна Македонија. - Скопје :

Реактор - истражување во акција, 2019. - 42 стр. : табели ; 21 см

Библиографија: стр. 40-42

ISBN 978-608-4684-30-5

а) Родова еднаквост - Јавна администрација - Македонија - Извештаи

COBISS.MK - ID 110542602

СОДРЖИНА:

Благодарност.....	4
Користени кратенки.....	4
Извршно резиме.....	5
Вовед.....	7
Методологија.....	8
Имплементација на ГАП II: Каде се наоѓа Западен Балкан?.....	10
Дел 1: Независна проценка на спроведувањето на ГАП II.....	13
Структура ГАП II и приоритети во Северна Македонија.....	13
Имплементација на заложбите на ГАП II.....	15
Хоризонтален приоритет: промена на институционалната култура.....	15
Пет минимум стандарди, основа за ГАП II.....	25
Тематски приоритети: избор на цели.....	29
Следење и евалуација.....	33
Дел 2: Родов профил на Северна Македонија за индикаторите од ГАП II.....	37
Кон родова анализа на ГАП II приоритетните тематски цели.....	37
Б. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ФИЗИЧКИ И ПСИХОЛОШКИ ИНТЕГРИТЕТ.....	38
В. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ЕКОНОМСКИ, СОЦИЈАЛНИ И КУЛТУРНИ ПРАВА - ЕКОНОМСКО И СОЦИЈАЛНО ЗАЈАКНУВАЊЕ.....	46
Г. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ПОЛИТИЧКИ И ГРАЃАНСКИ ПРАВА - ГЛАС И УЧЕСТВО.....	52
Заклучок и препораки.....	56
Прилог 1: Листа на анализирани документи.....	58
Прилог 2: Листа на учесници.....	64
Прилог 3: Преглед на помошта на ЕУ.....	66
Библиографија.....	72

БЛАГОДАРНОСТ

Реактор - истражување во акција се заблагодарува на претставниците на релевантните национални институции, Делегацијата на Европската унија во Република Северна Македонија, Фондацијата Жена за жена (Kvinna till Kvinna) и организациите на граѓанското општество за соработката, поддршката и коментарите кои ни ги дадоа за време на подготовката на овој извештај. Без нивното учество овој извештај немаше да бидевозможен.

КОРИСТЕНИ КРАТЕНКИ

CBC	Cross-Border Cooperation
CFCD	Central Financing and Contracting Department, Ministry of Finance, North Macedonia
CoTEs	Centers for Thematic Expertise
CSOs	Civil society organizations
ДЕУ	Делегација на Европската унија
DG DEVCO	Directorate General for Development External Cooperation
DG NEAR	Directorate General for Neighborhood and Enlargement
ЕК	Европска комисија
ЕП	Европски парламент
ЕУ	Европска унија
ГАП	EU Gender Action Plan 2010 – 2015
ГАП II	EU Gender Action Plan II: Gender Equality and Women’s Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016-2020
РЕ	Родова еднаквост
ИПА	Инструмент за пред-пристапна помош
IPARD	Instrument for Pre-accession Assistance for Rural Development
NIPAC	National IPA Coordinator
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
PI	Public institute
Reactor	Civil society organization Reactor – Research in Action
ROM	Results oriented missions
SEA	Secretariat for European Affairs, Government of North Macedonia
SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency
VAWG	Violence against Women and Girls
VET	Vocational education and training
СЗО	Светска здравствена организација

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

„Родова еднаквост и зајакнување на жените: трансформирање на животите на девојчињата и жените преку надворешни односи на ЕУ 2016-2020”¹ (исто така наречен План за акција за родови прашања II и во понатамошниот текст ГАП II) е план со сет конкретни цели, за постигнување на конкретен напредок за девојките и жените во надворешните односи на ЕУ. Неговата имплементација е задолжителна за институциите на ЕУ и за земјите-членки на ЕУ во земјите во развој како и во земјите кандидати, вклучително и во конфликтни и вонредни или хуманитарни ситуации. Во земјите-кандидатки со децентрализирано управување со помошта од ЕУ, како што е Северна Македонија, владините институции одговорни за програмирање и управување со помошта од ЕУ, иако не се директно оврзани да го спроведуваат ГАП II, имаат клучна улога за вградување на родовиот концепт во рамките на помошта од ЕУ. Надоградувајќи се на научените лекции од првиот акционен план на ЕУ за родова еднаквост 2010-2015, ГАП II е пофокусиран и обезбедува клучни насоки за зајакнување на ЕУ поддршката за жените и девојчињата, како и за подобрување на начинот на кој ЕУ ја интегрира родовата еднаквост интерно во програмирањето, фондовите и креирањето на политиките.

Од воведувањето, значителни напори се прават од страна на ЕУ актерите инволвирани во поддршката на имплементацијата на ГАП II, вклучително и од делегациите на ЕУ, што доведе до одреден напредок во имплементацијата во различни области. Сепак, останува уште многу работа. Заеднички напори се неопходни за да се забрза спроведувањето на ГАП II и да се гарантира дека помошта за ИПА и процесот на пристапување кон Европската унија ќе придонесат кон постигнување на родово еднакво општество.

Овој извештај дава независен преглед на она што е постигнато и на недостатоците во имплементацијата на ГАП II во Северна Македонија, а исто така дава конкретни препораки за тоа што треба да се направи во иднина на краток рок. Следниве приоритети се клучните приоритети кои произлегуваат како наоди од анализата.

Делегацијата на ЕУ треба:

- Да спроведе родова анализа за Северна Македонија, во навремен, инклузивен и транспарентен процес, во кој ќе бидат вклучени сите засегнати страни, вклучувајќи ги сите релевантни актери вклучително и женските организации и организациите кои работат во областа на родовата еднаквост. Обезбедување на јавна достапност на анализата преку нејзино поставување на веб страницата на Делегацијата;
- Врз основа на родовата анализа и во консултација со граѓанските организации кои работат во областа и со националната родова машинерија, да се утврди и/или ревидира изборот на тематските цели;
- Да се предложат корективни мерки за вградување на родовиот концепт во помошта од ЕУ за државата, за да се осигура дека помошта ги рефлектира избраните приоритети и меинстримира родова еднаквост;

¹ Насловот во оригинал: Gender Equality and Women’s Empowerment: Transforming the Lives of Girls and Women through EU External Relations 2016-2020

- Да усвои патоказ за имплементација на ГАП II кој меѓу другото ќе постави таргети за постепено постигнување на целите на ГАП II и ќе го зголеми процентот на програми и акции на годишно ниво, означено со родовите маркери Г1 и Г2;
- Да размисли за формирање на работно советодавно тело кое ќе вклучува претставници на националната машинерија за родова еднаквост, релевантните парламентарни комисии, Платформата за родова еднаквост и академската заедница, за да се следи спроведувањето на ГАП II и да помогнат во вклучувањето на родовите аспекти на ниво на програми;
- Да ги повикаат националните власти да го спроведуваат ГАП II, со оглед на тоа што дел од помошта на ЕУ во Северна Македонија директно се управува од страна на националните власти (Секретаријатот за европски прашања, ИПАРД и ЦФЦД при Министерство за финансии).

ВОВЕД

Родовата еднаквост е темелна вредност зацртана во договорите на Европската Унија. Во 2015 година, Европската унија ја потврди важноста на родовата еднаквост во нејзиното надворешно дејствување, со тоа што стана политички приоритет за институциите на ЕУ и нејзините земји-членки, во земјите во развој, соседството и земјите што пристапуваат, вклучително и во конфликти и итни случаи или хуманитарни ситуации. Со цел да се постигнат конкретни резултати, документот **Родова рамноправност и зајакнување на жените: трансформирање на животите на жените и девојчињата преку надворешна акција 2016-2020** беше усвоен. Овој акциски план поставува специфични цели, внатрешни и надворешни, како и активности за подобрување на животот на жените и девојките во трети земји.

Со цел да се измери спроведувањето на ГАП II преку програмирањето и финансирање од ЕУ, беше договорено сите програми за помош да бидат обележани со маркерот за родова еднаквост на ОЕЦД, во зависност од нивото на значајност за родовата еднаквост. Постојат три можни резултати. Г2 значи дека постигнувањето на родовата рамноправност е главната цел на акцијата, Г1 дека родовата рамноправност е важна и посветена цел на акцијата, и Г0 дека акциите не се насочени кон родовата еднаквост, но подеднакво не придонесуваат ни кон зголемување на родовите разлики. Следствено, маркерите за родова рамноправност треба да овозможат да се измери помошта насочена кон родовата еднаквост. Амбицијата на ЕУ од 2016 година е **до крајот на 2020, 85% од новата помош да биде обележана со G1 или G2 маркер**.

Покрај тоа, ГАП II одредува пет минимални стандарди како неопходен предуслов за постигнување на поставените цели:

- спроведена родова анализа за сите приоритетни сектори (2016);
- користењето на маркерот Г0 (што значи дека не постои родова димензија) е оправдано и пропратено со образложение;
- податоци разделени по пол постојат у се користат во текот на целиот проект и програмски циклус и програмирање;
- родовата експертиза е достапна и навремено се користи во програмскиот и проектниот циклус;
- целите на ГАП II избрани за кои ќе се известува (средината на 2016 година).

Во Северна Македонија, како и во сите други пред-пристапни земји, спроведувањето на ГАП II е задолжително за помошта обезбедена од Европската Унија. Имено, ДЕУ во Скопје и сите земји-членки кои се присутни во Северна Македонија се одговорни за имплементација на ГАП II, вклучително и преку постојните билатерални програми за помош. Иако ГАП II не е директно обрзувачки за националните институции кои директно управуваат со помошта од ЕУ (т.е. Секретаријатот за европски прашања, ИПАРД и Министерството за финансии-ЦФЦД), независни евалуации и препорачаа на ЕК да ги повика владите од регионот да

обезбедат подобар квалитет во дизајнот, имплементацијата, следењето и евалуацијата на програмите и препектите од аспект на родовата перспектива во рамки на ИПА II.²

Со цел да се следи напредокот во спроведувањето, сите актери на ЕУ (на пример, ДЕУ, DG NEAR, земјите-членки на ЕУ) подготвуваат извештаи (само-оценување) кои се испраќаат до Генералниот директорат - DG DEVCO - во Брисел за да бидат агрегирани во еден годишен извештај. Годишниот извештај за спроведувањето на ГАП II содржи податоци за напредокот постигнат во различни приоритетни области, по актери и по региони, како и препораки за подобрување на спроведувањето.

Годишните извештаи се многу корисни за да се види целокупниот напредок со ГАП II и да се обезбедат општи препораки за подобрување, но податоците се презентирани во агрегирана форма и нудат само ограничени информации за имплементација на ниво на земја, фокусирајќи се на клучниот напредок по регион и тематски приоритет. Слично на ова, во 2018 година, граѓанското општество произведе прва независна регионална проценка за имплементација на ГАП II во Западен Балкан („Внимавај на ГАП: Независна евалуација за имплементација на Европскиот план за родова еднаквост во земјите од Западен Балкан“³). Затоа, целта на овој извештај е да обезбеди независна проценка од граѓанското општество за имплементација на ГАП II и неговиот ефект во Северна Македонија од 2016 до 2018 година. Извештајот, исто така, содржи конкретни препораки за тоа како може да се зајакне имплементацијата на ГАП II во Северна Македонија до 2020 година. Конечно, овој извештај нуди сугестии за тоа како женските организации и организации кои работат на родова еднаквост можат да го поддржат спроведувањето на ГАП II.

МЕТОДОЛОГИЈА

Овој извештај е подготвен од страна на Реактор-Истражување во акција, во рамки на проектот „Родово рамноправна ЕУ интеграција? - Градење капацитети на женските граѓански организации“, имплементиран во партнерство со фондацијата „Жена за Жена“ (Kvinnan till Kvinnan) и финансиски поддржан од страна на ЕУ. Користени беа неколку квалитативни методи и беше направен обид да се консултираат сите заинтересирани страни.

Овој извештај подлежеше на четири-степен процес на прибирање на податоци и контрола на квалитет:

- 1. Преглед на документи.** Преглед и анализа на достапните извештаи и програмски документи за помошта од ЕУ и нејзините земји-членки и документите од аспект на усогласеност со упатствата на ОЕЦД за употреба на родовите маркери, како и насоките за ГАП II. Во овој процес, појдовна основа беа ИПА националните програмски документи за 2014, 2015, 2016, 2017 година. Годишните 2014 и 2015 беа вклучени, бидејќи поголемиот дел од оваа помош се користи по усвојувањето на ГАП II. Понатаму, истражувачите од Реактор

2 Види, на пример, препорака број 4, Реф. Договор бр 2014/344098, одговор од 2018 година, стр. 4

3 Достапно на англиски на:
<https://kvinnatillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/10/3-Mind-the-gap-an-independent-evaluation-ENG.pdf>

направија преглед на сите тендери што ги отвори ЦФЦД при Министерството за финансии. Конечно, сите достапни извештаи и анализи поврзани со спроведувањето на помошта и ГАП II беа исто така разгледани. Прегледот се фокусираше на следните клучни аспекти: постоење на родова анализа, користење на податоци разделени по пол, упатување на стратегиите и политиките за РЕ, консултации со жени, постоење на специфични акции за РЕ, резултати или индикатори. Листата на анализирани документи е дадена во Анекс 1.

2. **Експертска ревизија.** Извештајот беше презентираан за време на работилницата одржана од страна на фондацијата „Жена за жена“, во Скопје, на 21.12.2018. Домашните експерти за родова рамноправност го разгледаа извештајот во однос на доказите кои се користат како основа за наодите, како и дадоа препораки за унапредување на содржината и самите препораки за подобрување на ефикасноста на ГАП II во Македонија. Листата на присутни е дадена во Анекс 2.
3. **Коментари на нацрт верзијата.** Нацрт извештајот беше доставен за коментар до клучните институции задолжени за спроведување на ГАП II, Делегацијата на ЕУ, Секретаријатот за европски прашања и ЦФЦД. Тие беа поканети да ги дадат своите коментари, да корегираат евентуални фактички грешки, како и да обезбедат дополнителни информации, бидејќи повеќето од документите релевантни за имплементација на ГАП II се внатрешни. Дополнително, извештајот беше разгледан од страна на експерти за родова еднаквост од фондацијата „Жена за Жена“ (Kvinna till Kvinna). Добиените коментари беа во целост интегрирани во финалната верзија на извештајот.
4. **Прибирање на секундарни податоци.** Вториот дел од студијата прикажува релевантни податоци кои се достапни за сите индикатори за ГАП II. Ова беше направено првенствено преку преглед на постоечки студии, како и административни и статистички податоци, со цел да се помогне при правење на родовиот профил за земјата.

Поради ограниченост на достапните информации за помошта која се доделува во Северна Македонија од страна на ЕУ и нејзините земји-членки, можно е овој извештај да не е целосен. Бидејќи целта на овој извештај е да го олесни спроведувањето на ГАП II во земјата, тој може да биде дополнително ажуриран. Затоа, доколку имате коментари на овој извештај или би сакале да добиете дополнителни информации за методолошкиот пристап, ве молиме контактирајте го Реактор на: info@reactor.org.mk

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ГАП II: КАДЕ СЕ НАОЃА ЗАПАДЕН БАЛКАН?

Годишните извештаи за напредокот во спроведувањето на ГАП II го отсликуваат регионалниот напредок направен од актерите на ЕУ, меѓудругото и во земјите од регионот. Во извештајот за 2016 година, податоците се прикажани само како збирни информации за земјите од проширувањето (enlargement countries) и земји од т.н. соседство (neighbouring countries), што во суштина ги опфаќа земјите д Западен Балкан, Европа пошироко и Азија. Затоа е тешко да се процени кој е вистинскиот напредок во регионот на Западен Балкан. Сепак, во извештајот се наведува дека „преговорите за пристапување претставуваат значаен стимул за напредок по прашањата за родова еднаквост, што резултира во некои земји со подобрување на законодавството, на пример, за родова еднаквост, насилство врз жените и изборната рамка, како и за стратегии и акциски планови. Во контекст на ГАП II, поглавје 23 (Судство и основни права) и 19 (Социјална политика и вработување) на ЕУ *acquis* се клучни точки, обезбедувајќи рамка за дискусија за родовата еднаквост во социјалната, економска и политичка сфери. ЕУ-Западен Балкан дијалозите опфаќаат законска рамка, стратегии и активности за родово насилство, еднаквост на пазарот на трудот и во политичкиот живот, антидискриминација врз основа на сексуална ориентација, наследство, родово-разделени статистички податоци, родово одговорно буџетирање и независност на институциите за заштита на човековите права“.

Во врска со известувањето, иако беше забележано дека повеќето актери на ЕУ кои работат во регионот за проширување поднесоа годишни само-оценки, не сите одговори беа одговорени, некои беа обележани како неприменливи и не беа дадени одговори на неколку индикатори. Важноста на родовата анализа, подготвена од ДЕУ или од партнери, беше истакната од страна на актерите на ЕУ во Западен Балкан; сепак, не е јасно колкав е вкупниот број на програми кои се информирани од родови анализи. Годишниот извештај за имплементација на ГАП II од 2016 година препорача дека студиите за родова анализа треба да се завршат во 2017 година. Понатаму, околу соработката во рамките на Западниот Балкан, регионалната програма спроведена од UN Women и УНДП за градењето на капацитетите за запирање на VAWG за владини и невладини организации и организации на жени, граѓански организации и човекови права беше истакната. Вкупно 56,6% (47 од 83 нови иницијативи) беа обележани со Г1 маркер во регионите за проширување и соседство. Главните недостатоци забележани во првиот извештај се дека минималните стандарди не се постигнати од страна на повеќето актери, напредокот во собирањето на податоци распределени по пол во сите фази од програмскиот циклус е особено ограничен и недостасуваат објаснувања за програмите означени со Г0.

Извештајот за 2017 година забележа позитивен тренд на зголемување за неколку индикатори од хоризонталниот приоритет - промена во институционалната културата - како што се: бројот на јавни позиции на ЕУ и политички дијалози кои вклучуваат родова еднаквост; корективни мерки преземени за подобрување на перформансите за родова еднаквост; бројот на вработени кои учествуваат во обуките за родова рамноправност и бројот на контакт лица за родова еднаквост кои се обучени. На ниво на централата во Брисел, беше забележано дека се спроведуваат два главни внатрешни процеси

на методолошки преглед за вклучување на родовата рамноправност: 1) учество во состаноците за проверка на квалитетот заради вклучување на родовиот концепт; и 2) ревидирање на урнеците за проектни документи, инструменти и ажурирања на список за контрола за да се обезбедат соодветни алатки кои ќе го олеснат вклучувањето на родовиот концепт. Само 12 евалуации на програми, наводно, вклучиле проценка на влијанието врз жените и девојките во 2017.

Во вториот извештај се заклучува дека ГАП II добива важност и се повеќе станува дел од работата на актерите на ЕУ. Постигнат е напредок во сите приоритетни области, иако нерамномерен, при што трендот е позитивен. Сепак, се истакнува дека многу малку ДЕУ и амбасади на земјите-членки ги достигнаа петте минимални стандарди за работа, и се дадоа конкретни препораки за засилување на напорите.

ЕК препорача во својот извештај од 2017 година за ГАП II дека фокусот во следниот период треба да се стави на следните приоритетни активности:

- Човечките и финансиските ресурси треба да бидат оптимизирани за да се осигурат дека целите и таргетите на ГАП II ќе се постигнат до 2020 година
- Од сите вработени треба да се бара да користат родова анализа во идентификацијата, формулирањето, спроведувањето и следењето на проектите.
- Родовата анализа специфична за секторите ќе биде целосно интегрирана во секторски анализи за сите приоритетни области
- Многу повеќе треба да се направи за да се осигура дека родовата димензија редовно се вклучува во проектите и сите политички и јавни дијалози за другите важни сектори, како што се вработувањето, управувањето со јавните финансии, транспортот и инфраструктурата
- Погolem приоритет треба да се посвети на интеграцијата на податоците распределени по пол преку нивно навремено и темелно собирање, чување, анализа и користење во сите активности на ЕУ и нивна целосна и намерна интеграција во основните постапки (мониторинг урнеци, планови за работа и сл.) и поддршка на националните заводи за статистика
- Фокусирање на вниманието на идентификација на родово сензитивни активности и индикатори; како и за усогласување на основните институционални насоки со стандардните барања на ГАП II (на пример, да се осигураат дека секторските индикатори се родово сензитивни и да се обезбеди дека родово сензитивните индикатори се вклучени во тековното ревидирање на Рамката за резултати на ЕУ (EU Result Framework)
- Обезбедување на јасни насоки, прилагодување и поддршка за правилна употреба на родовите маркер на ОЕЦД како алатка за подобрување на квалитетот на активностите
- Да се вградат сите аспекти на родовите активности во обуките на ЕУ, особено иницијалните обуки пред избор на должност - на сите нивоа и во сите сектори; и вклучуваат кратки сесии и курсеви за освежување на знаењето за раководители од средно и високо ниво

- Да се продолжи добрата соработка со организациите на граѓанското општество, особено женските организации

Во 2017 година, исто така има и примери кои обезбедуваат информации на ниво на земјата, вклучително и за Северна Македонија. Имено, врз основа на годишните извештаи кои редовно ги поднесува ДЕУ во Скопје, во 2017 година вкупно 28 нови акции се релевантни за промовирање на родова еднаквост, од вкупно 81 акција или 34,6%. Ова е под регионалниот просек кој изнесуваше 48,5% во 2017 година, што е намалување од 2016 година кога овој процент беше 56,6%.

Најголем дел од проектите (16) беа насочени кон вториот тематски приоритет *економско и социјално зајакнување*, од коишто еден проект се фокусираше на образованието, а 15 на пристап до пристојна работа. Девет проекти беа фокусирани на *политичките и граѓанските права*. Поконкретно проектите се фокусираа на процесите на политика и управување, женските организации и ГО, и менување ги дискриминаторските општествени норми, шест, два и еден проект, соодветно. И на крај, три проекти се фокусираа на *физичкиот и психичкиот интегритет*. Имено, два проекта се фокусираа на обезбедување на девојчињата и жените да бидат ослободени од сите форми на насилство, а еден за заштита на жените и девојките во кризни ситуации преку поддршка на правата на барателите на азил и на бегалците.

НЕЗАВИСНА ПРОЦЕНКА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ГАП II

СТРУКТУРА ГАП II И ПРИОРИТЕТИ ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ГАП II е политичка рамка ориентирана кон резултати која се состои од една хоризонтална приоритетна област и три тематски. Од Делегациите на ЕУ во трети земји (и владите институции кои децентрализирано управуваат со ИПА помошта) се очекува да направат родова анализа која ќе го информира изборот на најрелевантните цели за нивниот контекст до 2016 година на кој ќе ги фокусираат нивните интервенции. Додека хоризонталниот приоритет е задолжителен за сите чинители, бидејќи се фокусира на промената на институционалната култура која е предуслов за одржливи промени, од Делегациите на

ЕУ се очекуваше да изберат најмалку една цел под секој тематски приоритет меѓу оние вклучени во ГАП II.⁴

Табелата подолу дава поедноставен преглед на структурата на ГАП II и ги прикажува целите на кои ДЕУ во Северна Македонија известува.

<p>ГАП II – Хоризонтален приоритет</p> <p>А. Менување на институционалната култура во надворешните односи на ЕУ:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Зголемена кохерентност и координација меѓу институциите на ЕУ и со земјите-членки.2. Посветено лидерство за родова еднаквост и зајакнување на жените и девојчињата воспоставено во институциите на ЕУ и земјите-членки.3. Доволно ресурси предвидени од институциите на ЕУ и земјите-членки за да се исполнат заложбите и политиките за родовите прашања на ЕУ.4. Робусни родови докази кои се користат за информирање на сите трошоци на ЕУ кон трети земји, програмирање и политики.5. Постигнати се конкретни резултати за жените и девојчињата, и наменети се ресурси за систематски да се следи напредокот.6. Поттикнати се партнерства меѓу ЕУ и засегнатите страни за градење национални капацитет за родова еднаквост.	
<p>ГАП II Тематски приоритети и цели</p> <p>Б. Тематски приоритет: физички и психолошки интегритет:</p> <ol style="list-style-type: none">7. Девојките и жените се ослободени од сите форми на насилство против нив (VAW) и во јавниот и во приватниот живот.8. Елиминирање на трговијата со девојки и жени и сите форми на експлоатација.9. Заштита за сите жени и мажи (сите возрасти) од сексуално и родово насилство во кризни ситуации, преку операциите поддржани од ЕУ.10. Еднаков пристап до квалитетна превентивна, куративна и рехабилитациона физичка и ментална здравствена заштита и услуги за девојки и жени.11. Промовирано, заштитено и исполнето право на секое лице да има целосна контрола и да одлучи слободно и одговорно за прашања поврзани со нивната сексуалност и сексуално и репродуктивно здравје, без дискриминација, принуда и насилство.12. Здрава исхрана за девојчињата и жените во текот на нивниот животен циклус.	<p><i>Делегацијата на ЕУ известува за 7та и 9та цел.</i></p>

<p>В. Тематски приоритет: економски, социјални и културни права - економско и социјално зајакнување:</p> <p>13. Еднаков пристап за девојчињата и жените на сите нивоа на квалитетно образование и стручно образование и обука (ВЕТ) без дискриминација.</p> <p>14. Пристап до пристојна работа за жени од сите возрасти.</p> <p>15. Еднаков пристап на жените до финансиски услуги, продуктивни ресурси, вклучувајќи земјиште, трговија и претприемништво.</p> <p>16. Еднаков пристап и контрола врз чиста вода, енергија, транспортна инфраструктура и правично ангажирање во нивното управување, уживани од девојки и жени.</p>	<p><i>Делегацијата на ЕУ известува за 13та и 14та цел.</i></p>
<p>Г. Тематски приоритет: политички и граѓански права - глас и учество:</p> <p>17. Еднакви права и способност на жените да учествуваат во процесите на политика и управување на сите нивоа.</p> <p>18. Женски организации и други граѓански организации и бранители на човекови права кои работат на родова еднаквост и зајакнување на жените и девојките можат слободно да работат и се заштитени со закон.</p> <p>19. Предизвикани и изменети дискриминаторски општествени норми и родови стереотипи.</p> <p>20. Еднакви права на жените да учествуваат и да влијаат врз процесите на донесување одлуки за климатските и еколошките прашања.</p>	<p><i>Делегацијата на ЕУ известува за 17та и 19та цел.</i></p>

ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАЛОЖБИТЕ НА ГАП II

Поделен на два дела (фокусирани на хоризонталниот приоритет и тематски приоритети), извештајот вклучува проценка на она што е постигнато во првите три години од имплементацијата на ГАП II (2016–2018) и клучните резултати. Исто така, дава препораки за тоа како да се подобри спроведувањето.

Хоризонтален приоритет: промена на институционалната култура

Промената на институционалната култура е хоризонтален приоритет и клучна карактеристика на ГАП II, чија имплементација е обврзувачка за сите актери на ЕУ кои работат во трети земји.⁵ Оваа промена се смета за предуслов за тематските цели што треба да се постигнат, бидејќи се фокусира на: распределба на доволно ресурси (и човечки и финансиски), користење на родова анализа за да се информира распределбата на помошта, политиките и програмирањето и усвојување на пристап кон програмирање базиран на резултати. Овој извештај го разгледува напредокот и празнините регистрирани

⁵ ГАП II, Анекс 2, стр. 39.

во однос на сите шест цели, но само во врска со активностите за кои директно се одговорни ДЕУ во Скопје, амбасадите на земјите-членки на ЕУ и националните власти, бидејќи некои од активностите спаѓаат надвор од одговорност на институциите присутни во Северна Македонија.⁶ Генерално, поместувањето на институционалната култура е најголемото тесно грло во спроведувањето на ГАП II.⁷ Ова не треба да биде изненадување бидејќи ова е и најтешката промена, и е од суштинско значење. Затоа, во наредниот период ЕК ќе се фокусира на идентификување на бариерите и нивно решавање и се надеваме дека овој извештај може да ја поддржи оваа промена во Северна Македонија.

1. Координација и кохерентност меѓу институциите на ЕУ и земјите-членки на ЕУ

Во рамки на првата цел, ГАП II предлага четири можни мерки. Од нив, две директно се применливи на ниво на држава, а останатите треба да се спроведат од страна на институциите на ЕУ во Брисел и земјите-членки. Мерката 1.1 предвидува можност ЕУ и нејзините земји-членки, на билатерално ниво, да изградат заеднички позиции во кои ќе ја потенцираат важноста за родовата еднаквост и човековите права. Мерката 1.4 предвидува заедничко споделување на товарот од имплементацијата на ГАП II и кохерентност со Стратегиите за човекови права во земјата.

Родовата еднаквост континуирано е дел од односите меѓу ЕУ и Северна Македонија, особено преку состаноците на комитетите за стабилизација и асоција и годишните извештаи за напредокот што ги произведува ЕК во рамките на пакетот за проширување. Имено, Извештајот за напредокот на земјата на ЕК во 2018 година дава добар преглед на напредокот и предизвиците за постигнување на родова еднаквост, вклучувајќи ги и клучните статистички податоци поделени по пол во делот за избори, управување и вработување⁸, меѓутоа, заклучоците на Советот на ЕУ од 2018 година⁹ не вклучуваат специфична референца за родова еднаквост. Процесите за оценување на системски прашања како владеењето на правото што е кулминираа со усвојувањето на т.н. Прибе извештај, кој беше наречан и објавен од страна на Европската комисија, не вклучи родова перспектива и на тој начин ја пропушти можноста да ја постави родова еднаквост повисоко на политичката агенда .

Координацијата помеѓу ЕУ и земјите-членки на ЕУ во однос на поддршката за постигнување на родова еднаквост напредуваше. Во 2018 година, Фондацијата Kvinna till Kvinna го организираше првиот состанок за имплементација на ГАП II во Западен Балкан, кој беше домаќин на Амбасадата на Шведска во Северна Македонија. По овој состанок, Амбасадата на Шведска испрати писмо до сите амбасади на земјите-членки на ЕУ и ЕУД

6 За илустрација, од првата хоризонтална цел „зголемена кохерентност и координација“, третата активност во која се наведува дека „земјите-членки на ЕУ треба да го поддржат и да се посветат на ГАП II“ не беше дел од проценката. За целосна листа на активности, види ГАП II, Анекс 1, стр. 20-25.

7 ЕК, Годишен извештај за спроведувањето на ГАП II за 2016 и 2017.

8 За повеќе видете го извештајот на Kvinna till Kvinna der analysis of 2018 European Commission country reports for the Western Balkans: <https://kvinnaillkvinna.org/wp-content/uploads/2018/11/What27s-gender-got-to-do-with-it3f.pdf>

9 Заклучоци на советот за процесот на проширувањето, стабилизацијата и асоцијацијата од 26.06.2018.

со цел да се забрза имплементацијата на ГАП II. Понатаму, ЕУД се сретна со СИДА за да види како поддршката СИДА ја обезбедува на СОЖС за ГЕ чувствителност, вклучување на родовите аспекти во главните политики и родова анализа на ИПА II може да се продолжи од 2019 година. Како резултат на тоа, ЕУ се согласи со СОЖС и СИДА за поддршката што тие ја ќе им даде на програмските активности. Иако е рано да се проценат резултатите од овие активности, тоа е прв чекор кон спроведување на активност 1.4., Која има потенцијал да има значителен позитивен ефект. Шведска и другите земји-членки на ЕУ со значајни програми во Северна Македонија како што се Холандија, Обединетото Кралство и Германија можат да играат клучна улога во унапредувањето на имплементацијата на ГАП II во земјата.

2. Посветено лидерство за родова еднаквост и зајакнување на жените и девојчињата воспоставено во институциите на ЕУ и земјите-членки

Поттикнување на посветено лидерство беше предвидено со четири мерки вградени во ГАП II, и до одредено ниво сите можат да бидат спроведени во рамки на Делегацијата на ЕУ и државата. Мерката 2.1 предвидува идентификување на политички лидери и раководители кои се „шампиони“ за родова еднаквост во рамки на институциите на ЕУ. За жал, според годишната само-оценка за спроведувањето на ГАП II од страна на Европската комисија, не само во Делегацијата на ЕУ во Скопје, туку и на ниво на DG Near не се назначени „шампиони“ кои се истакнуваат во нивните заложби за промоција на родовата еднаквост¹⁰. Истото важи и за институциите во Северна Македонија кои се одговорни за координација и спроведување на ЕУ помошта. Еден од индикаторите за мерење на оваа мерка е постоење на механизам за советување со експерти за стратешки или ад хок прашања за родова еднаквост. За жал, ваков механизам во Северна Македонија се уште не е воспоставен.

Мерката 2.2 предвидува подобрување на учеството на жените на позиции кои се раководни и одговорни во рамки на ЕУ, преку на пример, зголемување на жени амбасадори на ЕУ или назначување на жени на раководни позиции. Во Северна Македонија застапеноста на жени на раководни позиции не е подобрена. На една од четири постојни позиции Раководител/ка на сектор е назначена жена¹¹, а до сега, Делегацијата немала амбасадорка или пак жена на друга висока политичка функција.

Мерката 2.3 се однесува на поттикнување на родовата еднаквост преку воведување на „награди“, за раководителите да ја подобрат транспарентноста и да обезбедат резултати и поголема родова еднаквост преку алоцирање на финансиски и човечки ресурси како и воспоставување на систем на награди, корективни мерки и почитување на минимум стандардите. ГАП II влијаеше на формата на програмските документи, и од 2016 година навака секоја програма се оценува со Г-маркер. Сепак, не постои систем за награда, поттикнување на промоција на родова еднаквост и до сега не се имплементирани корективни мерки.

Последната мерка од овој кластер (Мерка 2.4) се однесува на мерење на прогресот, преку организирање на он-спот-проверки фокусирани на родова еднаквост, воспоставување на систем на известување за имплементацијата на ГАП II во рамки на задолжителниот

10 ЕК Годишен извештај за спроведувањето на ГАП II за 2017, стр. 12

11 Contact list of EU employees, EU Who is who, available at: www.europa.eu/whoswho

и редовен систем на известување за напредокот, како и ангажирање на независни надворешни евалуации за да се измери колку од помошта на на ЕУ стига до жените и девојките и го подобрува нивниот живот. Делегацијата на ЕУ испраќа годишни извештаи за спроведувањето на ГАП II до институциите на ЕУ.

Дополнително, Делегацијата може да организира консултативни средби со граѓанските организации кои работат во областа на родовата еднаквост, со националните механизми во областа, како и со преставници на земјите членки на ЕУ, пред и по известувањето за спроведувањето на ГАП II, со цел да се консултираат и да се дискутираат главните прашања и теми поврзани со известувањето за ГАП II, како и имплементирањето на релевантните препораки од годишните извештаи.

Кога станува збор за независни евалуации, ЕУ (преку IPA I TAIB 2011) го поддржа Твининг проектот „Поддршка на имплементацијата на родовата еднаквост“ кој се фокусира на мејнстримирање на родовата еднаквост и дава независна оценка и евалуација на состојбите во поглед на родовата еднаквост во Северна Македонија. Анализата спроведена во рамки на Твининг проектот“ е реализирана врз случаен примерок на 50 проекти финансирани преку различните компоненти од ИПА од програмскиот период 2007-2013 година. Наодите од анализата укажуваат дека постои недостаток на родови информации поврзани со проектите и не постои сеопфатен родов профил за земјата. Дополнително, целта на твининг проектот беше и да се развие акциски план за воведување на Г-маркер (родов маркер) во земјата и да се воведат Г-маркер за сите ЕУ проекти во земјата под индиректен начин на управување (од ИПА и ИПАРД). Сепак, и покрај продуцираните обрасци, формулари и водичи, сепак нема соодветна имплементација на Г-маркер во пракса од страна на релевантните институции, но продуктите на овој проект даваат добра основа за забрзано и соодветно спроведување во иднина.

По усвојување на ГАП II не се спроведени дополнителни независни евалуации од Делегација или државните институции кои ќе се фокусираат на родовата еднаквост и кои ќе дадат реална оценка на тоа кои се добрите примери, бариерите и ефектите од помошта на ЕУ за намалување на родовите јазови кои постојат во државата во рамки на ИПА 2014-2020. Од друга страна пак, ЕУ поддржува граѓански организации кои работат на родова еднаквост и унапредување на женските права преку проекти кои прават независно оценување на спроведувањето на ГАП II, како што е и проектот „Родово рамноправна ЕУ интеграција? - Градење капацитети на женските граѓански организации“. Сепак, овие анализи изработени од страна на граѓанските организации се ограничени во поглед на опфатот и препораките кои произлегуваат не се обврзувачки.

Анализата спроведена во рамки на Твининг проектот „Поддршка на имплементацијата на родовата еднаквост“ врз случаен примерок на 50 проекти финансирани преку различните компоненти од ИПА од програмскиот период 2007-2013 година, укажа на тоа дека постои недостаток на родови информации поврзани со проектите и непостоењето на сеопфатен родов профил за земјата. Дополнително, целта на твининг проектот беше и да се развие акциски план за воведување на Г-маркер (родов маркер) во земјата и да се воведат Г-маркер за сите ЕУ проекти во земјата под индиректен начин на управување (од ИПА и ИПАРД). Сепак, оваа анализа покажува дека овој акциски план не е спроведен во пракса, меѓутоа дава добра основа за забрзано спроведување во иднина. Во

меѓувреме, Рамката за резултати на ЕУ (ROM) која ги оценува работата на ЕУ во однос на мејнстримирање на родовата перспектива и работата на ЕУ поддржаните проекти, може да обезбеди значаен увид и придонес. Директоратот за прошитување (DG Near) извести дека вкупно 253 извештаи се создадени во 2017 година. Делегацијата препознава дека постои потреба од посистематско оценување на родовата еднаквост и спроведување на родова анализа на финансиската помош на ЕУ која се доделува во земјата, но исто така очекува тоа да биде направено од релевантните национални институции кои понатаму би се обратиле до ЕУ за поддршка. Додека главната одговорност лежи во државата, сепак како и со сите реформи поврзани со пристапните процеси кон ЕУ, промовирањето на родовата еднаквост е определба на ЕУ и постои очекување за поголема вклученост од страна на Делегацијата на ЕУ и земјите членки на ЕУ во соработката со националната родова машинерија, граѓанските организации и академската заедница во процесот кон унапредување на родовата еднаквост во земјата.

3. Распределба на доволно ресурси од институциите на ЕУ и земјите членки со цел да се исполнат заложбите и политиките за родовите прашања на ЕУ

Во делот на **распределба на доволно ресурси**, ГАП II предвиде пет конкретни мерки. Првата (3.1) зацрта mid-term оценката во 2017 конкретно да мери колку од помошта стига до жените и мажите, и потоа доколку се поребни корекции да се зголеми или намали помошта. За жал, mid-term оценката во 2017 даде ограничени референци на резултатите постигнати за жените и девојчињата преку различните инструменти за финансиска поддршка на ЕУ. Финалниот извештај за ИПА II mid-term оценката потенцира како мејнстримирањето кај хоризонталните прашања како што е родовата еднаквост е обезбедено преку ИПА регулативите, но степенот до кој тие прашања се вклучени во програмирањето варира како резултат на ограниченоста во посветени човечки ресурси.¹² Во Северна Македонија, поради непостоење на соодветен систем за мерење, ваквата проценка е лимитирана. Постои прогрес во однос на вкупната сума распределена во рамки на ИПА II споредено со ИПА I. Оценката на ИПА I направена во рамки на ЕУ-Твининг проектот „Поддршка за имплементација на родова еднаквост,“ во 2016 утврди дека на програмско ниво само 5% од средствата во вредност го третираат родовото прашање, додека Делегацијата на ЕУ известила дека 34.6% од новите акции во 2017 година ја унапредуваат родовата еднаквост до одреден степен¹³. Сепак е тешко да се процени точно колку од распределените фондови даваат резултати за жените и девојчињата. Затоа, од исклучителна важност е да се постават соодветни механизми за да се мери распределувањето на ресурсите и резултатите во наредниот период со цел да се оствари целта од 85% до 2020 година.

Втората мерка (мерка 3.2) предвидува обука за вградување на родовиот концепт за вработените и раководителите во Делегацијата. Годишните извештаи за ГАП II укажуваат дека обуки се спроведуваат, меѓутоа намален е бројот на обучени во 2017, споредено со 2016. Имајќи предвид дека Северна Македонија децентрализирано раководи со дел од ИПА помошта, важно е вакви обуки да има и за вработените во Секретаријатот за европски

12 Страна 14, External Evaluation of the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II) Final Report – Volume 1 – June 2017.

13 EC Annual progress report on the implementation of GAP II 2017, пресметки на авторите.

прашања (за ИПА) и Агенцијата за финансиска поддршка во земјоделството и руралниот развој (за ИПАРД). Постојната програма поддржана од СИДА цели кон адресирање на овие потреби на институциите, но цели и кон надградување на програмата за обуки поддржана од ЕУ и имплементирана пред усвојувањето на ГАП II. Иако тоа децидно не го предвидува ГАП II, нужно е мерките кои важат за делегациите да важат и за домашните институции кои децентрализирано управуваат со ЕУ помошта, или како минимум стандард да постои контролен механизам кој го оценува планирањето и програмирањето на националните институции и гарантира соодветна имплементација на ГАП II. Во оваа насока, продуктите креирани во ЕУ-Твининг проектот спроведен во партнерство со Министерството за труд и социјална политика даваат солидна основа за обука и вградување на родовиот маркер изработувајќи не само прирачник, туку и конкретни образци кои можат да се користат за програмирање и следење на инвестициите кои ги третираат родовите прашања (вклучувајќи и превод на ОЕЦД документот за Г-маркерот и прирачник со алатки и техники).

Наредната активност (активност 3.3) предвидува вградување на одговорност врзана со родовиот концепт во описот на работни позиции, назначување на фокална точка за родова еднаквост во делегациите, вградување на родов концепт во сите обуки како и вградување на родовата еднаквост како фокус во системот на оценка на вработените. Во Северна Македонија, назначена е фокална точка за родова еднаквост. Покрај фокалната точка за родова еднаквост, други работни позиции во Делегацијата немаат обврска да мејнстримираат родова еднаквост како дел од описот на нивните работни позиции и како резултат на тоа овој аспект не се евалуира во оценката за извршувањето на нивната работа. Овој аспект е препознаен од Европската Комисија како системска бариера. Како соодветно решение планирано да се реализира во 2019 година од страна на Комисијата е назначување на одговорност за мејнстримирање на родова еднаквост во описот на работни задолженија за различните работни позиции, како и оддавање на признание за досегашната работа и давање поддршка на фокалните точки за родова еднаквост за олеснување на имплементацијата на ГАП II.

Последните две мерки се фокусираат на достапноста на родова експертиза. Четвртата (3.4) мерка се однесува на воспоставување на онлајн ресурсен центар, централно, кој е функционален и содржи ресурси за сите фази од планирањето, поставен од страна на DG DEVCO во 2016 година. На крај, последната мерка (мерка 3.5) предвидува постоење на техничка помош која е достапна за делегациите и вработените за вградување на родовиот концепт. DG Near има сервисен договор со консултантска куќа¹⁴ која им стои на располагање на делегациите и пружа техничка помош во сите фази на програмирањето и планирањето. Сервисот е обезбеден од четири сениор експерти во областа на родова еднаквост како и листа на експерти на краткотрајни договори. Според достапните информации, оваа техничка помош не е искористена директно од Делегацијата на ЕУ во Скопје. Клучијално е за Делегацијата да има на располагање експертза во областа на родовата еднаквост во самата институција, но и да има пристап до надворешни извори кои можат да обезбедат ad hoc поддршка во областа на родовата еднаквост за специфични сектори или задачи кои не се дел од компетенциите на вработените во самата Делегација.

4. Робусни родови докази кои се користат за информирање на сите трошоци на ЕУ кон трети земји, програмирање и политики

Целта четири, главниот новитет во ГАП II, предвидува **користење на робусни докази** за информирање на работата и помошта на ЕУ во партнерските земји. Првата мерка (4.1.) се однесува на користење на родова анализа како основа за информирање на акциите и модалитетите на финансиска помош (вклучително и буџетската поддршка). Анализата направена во рамките на Твининг проектот „Поддршка за имплементација на родова еднаквост“ на случаен примерок од 50 проекти финансирани преку различни ИПА компоненти од програмскиот период 2007-2013, покажа недостаток од родови информации поврзани со проектите и недостаток од сеопфатен родов профил на земјата. За жал, во Северна Македонија не е направена родова анализа по усвојувањето на ГАП II и според DG Near, родов профил на земјата од 2015 година се користи како замена за сеопфатна родова анализа на земјата. Постојат достапни анализи и извештаи кои би можеле да служат како одлична основа за изработка на родова анализа. На пример, Државниот завод за статистика издава годишни публикации од серијата Жени и Мажи во Северна Македонија, кои може да служат како основа за обнова на родовиот профил на земјата. Дополнително, многу граѓански и меѓународни организации редовно објавуваат извештаи со фокус на различни специфични теми, области и сектори кои преставуваат одлична почетна точка за родова анализа. Компилација на наоди од ваквите постојни извештаи со фокус на тематските области на ГАП II е подготвена во вториот дел на овој извештај.

Мерката (4.2) се однесува на воспоставување на процес на контрола на квалитет, кој ќе обезбеди дека родови анализи се користат за информирање на програмските документи. Ваквиот систем треба да обезбеди и спроведување на корективни мерки таму каде ќе се увидат пропусти во однос на интегрирање на родовата перспектива. Механизмите за обезбедување на квалитет усвоени по ГАП II од страна на DG Near вградуваат скрининг во однос на родова еднаквост. Сепак, според споделените информации од преставниците на релевантните институции во државата, процесот на скрининг не резултирал со значајни коментари или ревизии на новите акции со цел да се подобри вградувањето на родовата еднаквост.

Последната мерка (4.3) изискува консултација со механизмите за родова еднаквост (Националната машинерија за родова еднаквост и граѓанските организации кои работат во областа на родовата еднаквост) кои постојат во државата и бара делегациите да мерат колку проценти од програмите кои се финансирани се консултирани со овие механизми.

Во Северна Македонија постојат повеќе актери кои ја сочинуваат родовата машинерија. Маѓу најрелевантните се интерминистерското тело на ниво на Влада и координаторите за еднакви можности во рамките на извршна власт, како и Комисијата за еднакви можности во Собранието како дел од законодавната власт. Додека формално граѓанското општество е преставено во интерминистерското тело, граѓанските организации имаат и неформална мрежа на организации кои работат во областа на родовата еднаквост – Платформата за родова еднаквост - која овозможува мобилизирање на чинителите од граѓанското општество во доменот на родовата еднаквост. Од 2016 година, остварена е соработка меѓу Делегацијата на ЕУ со граѓанските организации кои работат во областа на родовата еднаквост со цел мониторирање и следење на состојбите во областа, иако е се уште

функционира повеќе на ад хок основа. Богатството на експертиза во доменот на родовата еднаквост кај граѓанските организации може да биде посистематски искористено, на пример, за поддршка на Делегацијата на ЕУ во изборот на главните тематски области во рамки на ГАП II, развој на родова анализа за специфични сектори и давање на техничка поддршка за интегрирање на родовата перспектива во програмирањето на ИПА помошта.

5. Постигнати се конкретни резултати за жените и девојчињата, и наменети се ресурси за систематски да се следи напредокот

ГАП II предвидува **мерење на резултатите за жените и девојчињата**. За да ја постигне оваа цел ГАП II внесува во употреба ОЕЦД/ДАЦ (OECD/DAC) Родов маркер, маркер кој оценува проекти врз основа на значајноста на нивната родова димензија. По усвојувањето на ГАП II родови маркери се употребуваат од страна на Делегацијата на ЕУ и Секретаријатот за Европски Прашања и сите програмски документи имаат родов маркер. Во 2016-2017 година, шест од седум програми се оценети со Г1 маркер (меинстрим акции) и една програма со Г0 маркер каде не е обезбедено објаснување зошто програмата не е релеванта за родова еднаквост. Ниедна програма не е маркирана со Г2 маркер (таргетирани акции)¹⁵.

ОЕЦД упатува на низа стандарди кои се потребни да бидат исполнети во целост, за една програма да биде оценета со Г1 маркер, или означена како програма во која родовата еднаквост е значајна цел:

- Родова анализа за програмата или проектот е спроведена;
- Резултатите од оваа родова анализа се користени за да се дизајнира програмата или проектот;
- Постоене на барем една конкретна цел која е директно посветена на родова еднаквост, и која е пропратена со најмалку еден родово-специфичен индикатор за следење на резултатите. Како исклучок, доколку во моментот на усвојување на програмата или проектот не е уште развиена рамката на резултати, програмската документација треба да содржи цврста заложба дека при развивањето на рамката овој услов ќе биде исполнет;
- Податоците и индикаторите се сегрегирани по пол, секаде каде тоа е можно; и
- Заложбата да се следи и известува за резултатите за родова еднаквост се спроведува за време на евалуацијата на програмата или проектот.

Прегледот на програмските документи за ЕУ помошта во Северна Македонија (прикажан во Анекс 3) укажува дека дополнителни напори се потребни за соодветна примена на родовите маркери. Скринингот според ОЕЦД стандардите за Г1 маркер укажува дека програмите не ги задоволуваат минимум стандардите. Не се прави родова анализа, и со исклучок на една програма¹⁶, не постојат експлицитно специфични цели за родова еднаквост, ниту пак податоци и индикатори специфични за родова еднаквост. Имено, целенето жените да имаат еднаков бенефит од програмата како и мажите, вклучително и собирањето на полово поделени податоци за корисниците на програмата како

15 Пресметки на авторите, за повеќе информации види Анекс 3.

16 IPA 2017/040202.04/EU Support for Education, Employment and Social Policy

индикатори, сепак не е доволно за да може да се квалификува програмата како програма со фокус на родова еднаквост (Г1 и Г2 маркер).

Проектите или програмите треба да бидат маркирани со Г1 и Г2 маркери (со фокус на родова еднаквост) само доколку имаат експлицитна цел да ја унапредат родовата еднаквост и ги зајакнат жените и девојчињата, да ја намалат родовата дискриминација и нееднаквост, и/или се фокусира на специфичните родови ограничувања и потреби, доколку вклучуваат специфични активности за да се постигнат овие потеби и постојат назначени индикатори за следење на напредокот. Оттука, употребата на Г-маркер не е доволно валидна апроксимација за оценка на обемот на ЕУ помошта во земјата која таргетира родова еднаквост.

6. Поттикнати се партнерства меѓу ЕУ и засегнатите страни за градење национални капацитети за родова еднаквост

Поттикнување партнерства помеѓу ЕУ и националните и меѓународните засегнати страни со цел зајакнување на националните капацитети за родова еднаквост е последната мерка од хоризонталната цел - менувањето на институционалната култура. Поддршка за истражување и независни анализи од страна на академската заедница и граѓанските организации за родови теми е една од предложените активности (6.1). Родовата еднаквост е континуирано мејнстримирана во програми за поддршка на граѓанското општество, вклучително и истражувања и независни анализи за родовата еднаквост.¹⁷ Овој извештај е пример за таквиот вид на поддршка од ЕУ. До овој момент, нема сервисни договори за изработка на сеопфатна родова анализа, но сепак, родовата еднаквост е мејнстримирана во поддршката обезбедена за Државниот завод за статистика.

Втората мерка (6.2) се однесува на координација со националната родова машинерија и меѓународните организации кои работат и се присутни во Северна Македонија. Формално, вакво партнерство не е воспоставено, иако неколку земји членки на ЕУ (Шведска и Романија) земаат активно лидерство во промовирање на поголема координација на ЕУ актерите во врска со прашањата поврзани со родовата еднаквост. Делегацијата на ЕУ ја проследи иницијативата на Амбасадата на Шведска, па така се очекува дека активност 6.2 ќе биде имплементирана во текот на 2019 година.

Третата мерка (6.3) предвидува директна поддршка на националната родова машинерија за координација на државно ниво. Со исклучок на еден твининг проект, и новата иницијатива на Секретаријатот за европска интеграција и Амбасадата на Шведска, родовата машинерија континуирано не се подржува, ниту пак постои континуирана поддршка на Комисијата за еднакви можности и Женскиот парламентарен клуб. Како што веќе напоменавме, програмите кои го таргетираат граѓанското општество имаат вградено родов аспект како приоритет и женски организации и граѓански организации кои работат на родова еднаквост добиваат континуирана поддршка. На пример, Платформата за родова еднаквост е резултат на проект поддржан од ЕУ, како што е и случајот со овој извештај. Сепак, ваков вид на поддршка се доделува на конкуритивни повици, каде Делегацијата на ЕУ е лимитирана во дефинирање на содржината на самите

17 За листа на проектите види: https://eeas.europa.eu/delegations/republic-north-macedonia/9651/europeaid-grants-former-yugoslav-republic-macedonia-list_en

акции. Од сите можни финансиски модалитети достапни преку ЕУ помошта, најмалку употребувани се директните грантови за граѓанските организации. Додека делегациите на ЕУ се генерално воздржани од обезбедување на таков тип на грантови, граѓанските организации укажуваат дека е добро да се планираат ваков тип на грантови кога е тоа соодветно и потребно. Ова е особено важно во контекст на имплементацијата на ГАП II бидејќи, директните грантови може да бидат заеднички планирани да ги поддржат клучните актери и активности кај родовата машинерија.

Последната мерка се однесува на работа со медиумите (6.4) за да ги разбијат родовите стереотипи. За жал, ваква програма поддржана од ЕУ фондови до сега не е спроведена во државата. Делегацијата на ЕУ и СЕП е потребно да размислат за вакво програмирање бидејќи потребата е голема и родовата нееднаквост значајно е засилена преку дискриминарачките општествени норми.

Која е промената?

Донесувањето на ГАП II обележа клучен момент во менувањето на начинот на кој ЕУ поддржува родова еднаквост и работи интерно на ова прашање. По првите три години на имплементација видливи се промени во Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија особено во однос на јакнењето на интерните капацитети преку назначување на фокална точка за родова еднаквост и обезбедување на обуки и техничка помош, поднесување на годишни мониторинг извештаи за имплементацијата на ГАП II, како и подобрување на интерните процеси за оценка на квалитетот во вклучувањето на Г- родови маркери во планските документи. Значајни примери на добра пракса вклучуваат: промената во новиот водич на DG Near за поврзување на планирањето, мониторингот и евалуацијата публикуван во јули 2016 година, во кој е вграден родовиот концепт, како и ЕУ-Твининг проектот „Поддршка за имплементација на родова еднаквост,“ спроведуван од мај 2015 до ноември 2016 година кој разви прирачници и алатки за вградување на Г-маркерите од страна на државата.

Додека ова се конкретни чекори во вистинската насока, сепак недостасува ефективно лидерство на ЕУ во однос на родовата еднаквост и посветеност да се постави родовата еднаквост цврсто на политичката агенда со Северна Македонија. Оттука, родовата еднаквост беше засенета од други политички приоритети за време на и по 2017 година. Координативните механизми со земјите членки на ЕУ кои имаат билатерални програми за поддршка, како и со националната машинерија за родова еднаквост треба допрва да се постават. Исто така, потребна е поголема поддршка и вклучување на граѓанските организации кои работат на женски права и родова еднаквост во придонесот и информирањето на програмите на ниво на држава.

Генерални препораки

Препорачуваме на Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија:

- Да ги спроведе минималните стандарди предвидени со ГАП II како итни приоритети (за повеќе види дел минимални стандарди), а истот да се спроведе и од националните институции одговорни за раководење со ЕУ фондови;
- Да се формира советодавно тело, од претставници на националната родова

машинерија, Собраниската комисија и женскиот парламентарен клуб, Платформата за родова еднаквост и академската заедница, кое ќе овозможи на Делегацијата на ЕУ да консултира надворешна експертиза за стратешки и ад-хок прашања поврзани со родова еднаквост. Се охрабрува Секретаријатот за европски прашања и ИПАРД да преземат ваков чекор;

- Да се земе предвид можноста за изготвување и усвојување на патоказ/водич (roadmap) и временска рамка на активности за спроведување на ГАП II во Северна Македонија; и
- Се чини ОЕЦД маркерите за родова еднаквост се употребуваат без исполнување на минималните стандарди. Делегацијата треба да спроведе обука за своите вработени за да се осигура дека разбирањето и употребата на родовите маркери е конзистентна. DG Near преку процесот на интерни проверки на квалитет да осигура исполнување на минималните стандарди.

Пет минимум стандарди, основа за ГАП II

Дел од хоризонталните мерки се издигнати на ниво на минимални стандарди бидејќи тие претставуваат основа и предуслов за успешна реализација на ГАП II. Овој дел од документот прави краток осврт на петте минимални стандарди кои беа утврдени со ГАП II, колку тие се исполнети во Северна Македонија и дава препораки за понатамошни чекори.

Минималните стандарди пропишани со ГАП II се:

1. ОЕЦД/ДАЦ Родов маркер Г0 (што значи дека програмата/проектот нема родова димензија) е секогаш оправдан и образложен;
2. Родова анализа е направена и постои за сите приоритетни сектори;
3. Родово разделени податоци се користат континуирано во сите фази на проектниот и програмскиот циклус;
4. Експертиза (човечки и технички ресурси) за родова еднаквост е достапна и се користи навремено во сите фази на програмирањето;
5. Избрани се ГАП II цели, кои се приоритетни и за кои ќе се известува.

1. Обележување на програмите со Г0 маркер

Како што напоменавме во претходното поглавје, анализата на достапните програмски документи (Анекс 2) покажува дека, иако има програми кои се обележани со Г0 маркер, тоа сепак не е образложено. Отсуството на образложение е спортивно на препораките на ГАП II и го остава прашањето неодговорено дали таквите програми допринесуваат до понатамошно засилување на постојните родови нееднаквости.

Препорачуваме DG Near и Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија:

- За време на внатрешните интерни процедури за оценка на квалитетот да се осигура родовите маркери да се употребуваат правилно, како и да се направи ревизија на акциските документи кога родовото меинструмирање не е во согласност со ГАП II;

- Да се обезбеди техничка поддршка за вработените одговорни за употреба на родовите маркери за да се осигура конзистентна употреба на истите за сите ЕУ партнерски земји; и
- Во случаите каде не постои родова анализа да не се употребуваат родовите маркери, со цел да може да се разликува помеѓу акциите кои не придонесуваат за родова еднаквост (Г0 родов маркер) и акциите каде не е јасно кои ќе бидат ефектите врз родовата еднаквост (нема Г родов маркер).

2. Употребата на родова анализа на програмско и проектнo ниво

Прегледот на ИПА програмите во Северна Македонија од страна на истражувачкиот тим покажа дека родова анализа не е интегрирана во националните програмски (секторски) документи. Во овие документи, поглавјата „Анализа на засегнатите страни“ и „Релевантни политики“ не содржат родово релевантни информации и анализа. Дополнително, со исклучок на две (од седум) програми, програмските документи не содржат специфични родово сензитивни цели и индикатори. Оттука, поголем напор е потребен за интегрирање на родовата перспектива во програмските документи преку изработка на родови анализи на секторско ниво.

„The European Integration Facility“ цели кон поддршка на државната администрациј за ефикасно менаџирање на интегративните процеси кон ЕУ и предпристапните фондови. Како таков, овој инструмент исто така е идеален за поддршка на имплементацијата на ГАП II во земјата. Иако сега е обележан со Г0 маркер, потенцијално може да поддржи имплементација на препораките за ГАП II дадени од Европската комисија во нејзините годишни евалуации, како и препораките дадени во овој извештај. Додека државата е одговорна за вклучување на родова анализа во секторските стратегии и вградување на родова перспектива во акциите поднесени за ЕУ фондови, ЕУ институциите се одговорни да осигураат дека државните институции се придржуваат до минималните стандарди и имплементацијата на ГАП II, преку процесите за оценка на квалитет.

Препораките за DG Near и Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија се:

- Да се спроведе/Нарача родова анализа во соодветна временска рамка и според упатствата на DG Near (Упатства во ГАП II);
- Да се вклучат релевантни засегнати страни во процесот, вклучително и граѓанските организации кои работат на родова еднаквост и женски права;
- Родовата анализа да се направи достапна за јавност преку веб страницата на Делегацијата на ЕУ; и
- Да се направи селекција на целите за секоја од тематските приоритети на база на новата родова анализа и во консултација со граѓанските организации и националната родова машинерија.

3. Користење на родово разделени податоци во програмскиот циклус

Анализата на достапните ИПА програмски документи, покажа дека само во две програми се предвидени специјални активности за жени, само во една програма вграден е еден родово разделен индикатор и во истата програма има родово разделени податоци на

ниво на анализа на засегнати страни. Во останатите програми не се користат воопшто родово разделени податоци, иако некои од програмите се означени со Г1 родов маркер (вкупно пет програми, види Анекс 3).

Имено, иако според Водичот за примена на ГАП II, групата за контрола на квалитет (во Брисел) треба да води грижа за вградување на родовиот концепт, и употребата на родово-разделени податоци, нагвестувајќи застој во одобрувањето на програмите доколку не се следат препораките и ГАП II, одобрените документи сепак скоро и да не содржат родово-разделени податоци. Дополнително, иако Result-oriented-monitoring (POM) кој се спроведува на секоја акција води грижа за важноста на родовата еднаквост, сепак значењето за ГАП II е незначително кога акциите немаат специфични резултати за родова еднаквост, ниту пак имаат специфични родово разделени индикатори и податоци. Како такви, POM извештаите можат да дадат важни лекции за понатамошното програмирање, дизајнот и имплементацијата на интервенциите. Оттука, интерната ревизија на POM извештаите која ќе ги идентификува трендовите и препораките релевантни за родова еднаквост може да биде многу корисна.

Препорачуваме на DG Near и Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија:

- Да се осигура вклучување на родово разделени податоци во родовата анализа/ анализи на клучните сектори и нивна употреба за информирање на програмските/ проектните документи;
- Вклучување на родово сензитивни индикатори во условите на евалуациите на POM и подготовка на периодични оценки за следење на кој начин се вградува родовата перспектива за време на имплементацијата;
- Спроведување на внатрешна ревизија на POM извештаите за да се идентификуваат трендовите и препораките релевантни за родовата еднаквост, со цел да се информира понатамошното програмирање, дизајн и имплементација на интервенции; и
- Обезбедување на транспарентност на програмските документи на ниво на програми и проекти.

4. Достапност и користење на родова експертиза

DG Near со цел да овозможи достапност на експертиза за родова еднаквост има склучено сервисен договор со консултантска куќа. Дополнително, креиран е посебен центар за е-учење¹⁸ специјално дизајниран да им помогне на вработените во Европската комисија да го стават ГАП II во својата пракса. Иако ова се чекори за поздравување, сепак ваквата експертиза не може во целост да ја замени експертизата достапна локално, земајќи го предвид националниот и локалниот контекст која во голема мера е концентрирана кај граѓанските организации во земјата кои работат долгогодишно во областа. Дополнително, координаторите за еднакви можности на институциите треба да бидат вклучени повеќе во работните групи за ИПА во нивните матични институции за да се осигура дека родовата перспектива е вградена уште во фазата на планирање.

Постојат повеќе консултативни и мониторинг структури во однос на ИПА кои го вклучуваат граѓанското општество. На пример, ИПА механизмот на граѓанското општество има координативно тело во кое женски организации се активни. Дополнително, преставници на граѓански организации се членови на ИПА мониторинг комитетите, но тие често покриваат различни области и немаат капацитет да интергираат родова перспектива. Покрај ова, како резултат на ниското ниво на свесност за постоењето и важноста на ГАП II лимитирана е и специфичната секторска координација со граѓанското општество за меинстримирање на родова еднаквост. Како резултат на сето ова постојниот консултативен механизам не обезбеди доволно надворешна експертиза за родова еднаквост. Исклучок се програмите кои го таргетираат граѓанското општество, кои традиционално се развивани со широки консултации и ја вградуваат родовата перспектива. Една од целите на овој извештај е да се подигне свесноста за ГАП II и неговиот потенцијал за развивање на родово еднакво општество, така што координацијата и придонесот на граѓанското општество би се подобрил во иднина.

Препорачуваме на Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија:

- Да ја користи експертизата за родова еднаквост обезбедена од DG NEAR и DG DEVCO. Оваа техничка помош треба да биде достапна и за Секретаријатот за европски прашања и ИПАРД. Слично, развивањето на капацитетите од страна на Секретаријатот во 2019 со поддршка на СИДА треба да биде достапен и на кадарот на Делегацијата на ЕУ; и
- На краток рок, Делегацијата на ЕУ во Скопје треба да ги земе предвид опциите кои ќе овозможат достапност на експертиза од локални експерти во областа на родовата еднаквост. Надворешната експертиза треба да биде достапна, се додека внатрешните капацитети се недоволни.

5. Избор на ГАП II цели

ГАП II упатува Делегациите на ЕУ да изберат барем една цел кај секоја од трите тематски приоритетни области идентификувани во акцискиот план. Секако, Делегациите на ЕУ може да одберат и да известуваат за повеќе од три цели. Сепак, клучно е селекцијата да се базира на детална родова анализа. Ова сепак се уште не е случај во Северна Македонија.

Оттука, препорачуваме на Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија:

- Да одбере тематски области на база на сеопфатна родова анализа како и консултации со граѓанските организации и националната родова машинерија;
- Да посочи на кој начин известувањето и придонесот за специфичните тематски цели се имплементира во пракса преку програмирањето и фондовите на ИПА II; и
- Да се интегрираат целите во постојните и новите програми и акции.

Тематски приоритети: избор на цели

Со цел да се постигнат конкретни резултати, ГАП II издвојува три тематски приоритети: 1) физички и психолошки интегритет на жените и девојчињата, 2) економски, социјални и културни права, и 3) политички и граѓански права. Во секоја од овие тематски области, предвидени се конкретни цели кои треба да бидат остварени (за повеќе види го делот од извештајов за структурата на ГАП II).

Паралелно, ГАП II содржи листа на индикатори кои можат да се користат за мерење на напредокот за конкретни цели, како и пример листа на видови на активности кои може да се спроведат со цел да се имплементира ГАП II. Изборот на целите за известување, барем еден под секој тематски приоритет, е оставено на секој актер на ЕУ, како што е DG NEAR и Делегацијата на ЕУ во Скопје, врз основа на родова анализа на националниот контекст кој ќе ги потенцира, постојните родови разлики и приоритетите на жените и девојките. Изборот или дизајнот на активностите за секоја одбрани тематски цел и индикаторите за мерење на напредокот треба да бидат специфицирани и од секој учесник во ЕУ, додека ГАП II обезбедува листа со препораки која не е исцрпна.

ДЕУ во Северна Македонија известува за следните цели: Цел број 7 и 9 во рамките на Тематски приоритет Б: физички и психолошки интегритет; Цел број 13 и 14 според Тематски приоритет В: економски, социјални и културни права - економско и социјално зајакнување; и Цел 17 и 19 под тематски приоритет: политички и граѓански права - глас и учество. Сепак, изборот на цели е спроведен без сеопфатна родова анализа. Затоа се препорачува приоритетните цели да бидат одново избрани врз основа на сеопфатна родова анализа, бидејќи некои области потенцијално би можеле да добијат поголемо внимание кое не нужно ќе ги адресира најголемите родови разлики.

Со цел да придонесат за имплементација на ГАП II, Реактор - Истражување во акција, собра податоци и статистички информации релевантни за родовата еднаквост кои се презентирани во вториот дел од овој извештај и спроведе консултативна работилница со домашни експерти и активисти за родовата еднаквост, за да го прибере нивното мислење за целите што ги сметаат за најрелевантни, активностите кои најефикасно би придонеле за нивна имплементација, како и најрелевантните индикатори за мерење на прогресот. Во табелата подолу се прикажани заклучоците и препораките врз основа на тоа што засегнатите страни го истакнаа како најитни прашања, приоритизирајќи ги оние што според нив придонесуваат за зголемување на нееднаквостите. Имено, беа избрани две цели за секоја тематска област, а од нив главната цел е означена со зелено во табелата подолу.

Од табелата може да се види дека целите избрани за третиот тематски приоритет - политички и граѓански живот - целосно се совпаѓаат со целите за кои ДЕУ беќе известува. Во другите два тематски приоритети, втората цел по важност е во согласност со изборот на ДЕУ, додека постои дисонанца за најважните цели, кои не се избрани од ДЕУ. Дополнително, беа предложени индикатори кои ги опфаќаат не само половите разлики, туку исто така овозможуваат подобро разбирање на ситуацијата и нијансите што ја попречуваат родовата еднаквост. И на крај, беа препорачани можни активности кои би биле најефикасни врз основа на националниот контекст и искуства.

Конкретна цел	Активности	Индикатори
Тематска област: Физички и психолошки интегритет на жените и девојчињата		
Девојките и жените се ослободени од сите форми на насилство против нив (VAW) и во јавниот и во приватниот живот.	Поддршка на спроведување на Инстамбулската конвенција преку обезбедување на услуги, и зајакнување на институционалните капацитети	Број на лица кои директно имаат корист од услуги подржани од програми финансирани преку ИПА
	Инвестиции во институциите и невладините организации кои даваат поддршка на жртви на сексуално и домашно насилство	Процент на жени кои се мажат пред навршени 15 и 18 години, разделени по етничка припадност
	Поддршка на статистички програми кои прибираат податоци за VAW, преку Заводот за статистика	
Здрава исхрана за девојчињата и жените во текот на нивниот животен циклус.	Поддршка на програми за нутративна помош на загрозуени семејства	Процент на деца родени со ниска тежина
	Намалување на случаите за mal-nutrition кај жени кои се трудни или дојат, преку спроведување на специјални програми за дополнителна помош	Процент од популација под минималната дневна конзумација на енергија (MIDIS индикатор)
Тематска област: економски, социјални и културни права		
Пристап до пристапна работа за жени од сите возрасти	Поддршка на родово сензитивна реформа на јавните финансии кои водат сметка за улогата на жената во неплатена нега и грижа, нееднаквата распределба на домашни обврски, презастапеност на жените во неформалната економија, жените во земјоделието и родовиот јаз во плати.	Стапка на вработеност (родово разделена)
	Поддршка на институционални за да се овозможи спроведување на овие реформи и политики.	Работи саати поминати во платена и неплатена работа (родово разделени)

Еднаков пристап на жените до финансиски услуги, продуктивни ресурси, вклучувајќи земјиште, трговија и претприемништво	Поддршка на жени претприемачи (грант и кредитни гаранции) и системи за грижа кои им помагаат на семејствата (градински и старски домови).	Процент на жени кои имаат сопственост на недвижност
	Законска и институционална реформа која ќе ја подобри сопственичката структура и наследство, преку на пример намалени даночни стапки за заедничко сопствеништво.	Број на жени кои се корисници на помош – финансиска – од програми финансирани од ЕУ
Тематска област: Политички и граѓански права		
Еднакви права и способност на жените да учествуваат во процесите на политика и управување на сите нивоа	Поддршка на законодавни и институционални реформи кои ќе овозможат еднаква застапеност на жените во клучни институции: Влада, Уставен суд, Собрание, Народна банка и Народен правобранител.	Процент на жени на раководни функции во законодавна, извршна и судска власт
Предизвикани и изменети дискриминаторски општествени норми и родови стереотипи	Поддршка на акции за мобилизација на заедницата, девојчиња и момчиња кои работат на родова еднаквост, влагаат во дијалог со политички и јавни лидери за да го унапредат статусот на жените и начинот на кој заедницата ги цени	Позитивна промена на индексот за родова еднаквост на ОЕЦД или EAGE
	Поддршка на акции на граѓанското општество, кои вклучуваат жени и мажи, девојчиња и момчиња и нивни организации како агенти за промена кон родово еднакво општество.	

Заклучоци и препораки

Изборот на цели од страна на Делегацијата на ЕУ е клучен бидејќи ги информира одлуките за програмирање и финансирање. Националните и локалните родови фокусни точки, експерти и активисти имаат клучни согледувања за пречките што ги спречуваат жените да уживаат еднакви права во Северна Македонија и треба да бидат во позиција да придонесат кон изборот на релевантни цели, како и избор на индикатори за мерење на напредокот. Откако ќе се направи изборот, целите треба да бидат промовирани, вклучувајќи и меѓу сите вработени во Делегацијата на ЕУ, Секретаријатот за европски

прашања и ЦФЦД, амбасадите на земјите-членки, националната родова машинерија и граѓанското општество, како и други меѓународни организации присутни во земјата и кои работат на РЕ.

Поконкретно, препорачуваме Делегацијата на ЕУ во Северна Македонија да:

- Организира инклузивна консултација со сите засегнати страни, вклучувајќи ја и националната родова машинерија и локалните експерти за родови прашања и активисти за избор на целите во рамките на трите тематски области и избор на индикатори за мерење на напредокот;
- Се сретне со невладини организации кои работат на родовите прашања, националните власти што работат на терен, како и земјите-членки на ЕУ кои се активни за родова еднаквост во земјата пред и по објавувањето на ГАП за да се дискутираат клучните наоди и прашања кои произлегуваат од обрските на ГАП II, како како и да се консултираат за спроведување на релевантните препораки од годишниот извештај;
- Обезбеди изборот на целите од ГАП II да влијае врз сите одлуки за програмирање и финансирање на помошта на ЕУ за Северна Македонија; и
- Се осигура дека најмалку 20% од помошта, во 2019 година, ќе биде обележана со ознака Г2, а дополнително 45% со Г1 маркер и да постават прогресивни цели за преостанатите години.

СЛЕДЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА

ГАП II обезбеди насоки за мониторинг и мерење на прогресот. Како што веќе беше напоменато, сите ЕУ актери обезбедуваат годишни прогрес извештаи фокусирајќи се промените на институционалната култура и одбраните тематски приоритети. Овие мониторинг извештаи се клучни алатки за одговорност и се користат за да се подготват сумарни и годишни извештаи кои го идентификуваат прогресот, трендовите и предизвиците по региони. Како што беше дискутирано и во претходните делови, извештаите исто така содржат и важни препораки за понатамошната имплементација на ГАП II. Сепак, извештаите може да бидат подобрени со тоа што би обезбедувале и квалитативни проценки на податоците и на тој начин би го откриле реалниот постигнат импакт на имплементираните мерки. Европскиот парламент повикува на подобрувања во 2018 година за да се осигура дека ГАП II ќе служи како вистински механизам за имплементација и приоритизација на политики, а не само интерна алатка¹⁹ за известување. Понатаму, РОМ извештаите исто така ја земаат родовата еднаквост предвид генерално, но и поспецифично кога одредени акции имаат специфични родово релевантни резултати и/или индикатори. Целта на овие извештаи главно е да придонесат кон подобрување на менаџментот на интервенциите за време на имплементацијата, иако постојат случаи на експост РОМ мисии. Со оглед на тоа што нема акции маркирани со Г2 во Северна Македонија, во моментот корисноста на РОМ извештаите за мониторирање на ГАП II е лимитирана. Дополнително, ГАП II бара резултатите да се собираат преку постојните институционални системи, како што се рамките за корпоративни резултати. DG DEVCO се одговорни за агрегирање додека OECD/DAC родов маркер е основата за следење на ресурсите. Финално, ГАП II предвидува финалната независна евалуација да се спроведе на крајот на периодот на имплементацијата.

Општата цел на мониторингот е да се обезбедат информации за институционалниот прогрес на ЕУ актерите во поставувањето на родовата еднаквост во центарот на нивниот начин на работа. Пристапот како што е дизајниран цели за инкорпорирање на родово еднаквост и подобрување на постојниот мониторинг, евалуација и обезбедување на квалитет на процесите. Затоа за целите на овој извештај се направи преглед на евалуациите во рамките на ИПА помошта која била спроведена до сега или чија имплементација е во тек, со цел да се утврди дали постојните евалуации обезбедуваат важни информации за клучните области од интерес на ГАП II. Иако нема специфични тематски евалуации кои директно го оценуваат родовото меинструмирање во програмирањето и имплементацијата на помошта во регионот, сепак, од 2016 година две евалуации ја нагласуваат важноста од родово меинструмирање во заклучоците и даваат специфични препораки за надминување на идентификуваните недостатоци.

Прво, последната евалуација на ИПА II помошта²⁰ објавена во 2017 година, идентификуваше недостаток на капацитети за интегрирање на хоризонталните прашања, вклучително и родовата еднаквост. Евалуацијата препорачува (препорака бр. 3) да се обезбедат

19 Резолуција на ЕП за имплементација на ГАП II, 2018

20 External Evaluation of the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II) (2014 – mid 2017)

соодветни капацитети во DG NEAR, помеѓу другото, преку оптимизирање на капацитетите на Центрите за тематска експертиза (CoTEs) и други тематски јадра во согласност со ИПА II програмските потреби. Исто така препорачува да се развијат упатства за начинот на кој хоризонталните теми (како што е родовата еднаквост и Ромите) треба да бидат интегрирани во почетните фази на програмирањето на ИПА II, која е улогата на CoTEs и релевантните единици во овој процес, како и која е улогата на Делегациите на ЕУ и Националните координатори за ИПА. Евалуацијата ја обележа оваа препорака како итна за да биде завршена до средината на 2018 година. DG NEAR само делумно ја прифати препораката²¹. Во одговорот нагласува: „DG NEAR веќе направи многу заложби во алоцирањето на ресурси до CoTEs и другите тематски единици. Неодамнешна ревизија на договорите за соработка и кадар спроведена од DG NEAR заклучи дека постојното ниво е адекватно имајќи ги предвид предизвиците со ресурсите на генерално ниво и со оглед на тоа што дополнителни ресурси треба да се алоцираат прво за итни приоритети на земјите во рамките на DG. Неодамна усвоените насоки за поддршка на квалитетот на ИПА II програмите веќе ја земаат предвид потребата од вградување на хоризонталните теми на почетокот на програмирањето, специфицирајќи ја улогата на CoTEs и другите актери.“ Одговорот сугерира дека директоратот смета дека воспоставените тематски експертски центри во DG NEAR ќе ги адресираат недостатокот на знаење и експертиза. За жал, според последниот органограм на DG NEAR, не постои Центар за тематска експертиза фокусиран на родовата еднаквост (за разлика од другите хоризонтални области), и затоа DG NEAR треба да размисли за воспоставување на ваков центар со фокус на родовата еднаквост (слично како и за заштита на животна средина, граѓанско општество, миграции и др.), или да инвестира во градење на капацитети за родовата еднаквост. Дополнително, DG NEAR прифати да ги обнови програмските насоки како и да ги промовира новите насоки на состанок со делегациите и на состанок со националните ИПА координатори од сите земји во регионот. Сепак, прегледот на насоките укажува дека оваа активност се уште не е имплементирана.

Второ, тематската евалуација на помошта обезбедена за интеграција на Ромите²² содржи серија на препораки за родово меинстримирање во овие програми, како и серија на препораки кои се поврзуваат со зајакнување на врските и соработката помеѓу институционалните активности за подобрување на статусот на Ромите и родовата еднаквост. Ова е особено важна тема со оглед на тоа што жените Ромки се меѓу најмаргинализираните жени во Северна Македонија. Иако оваа оценка беше направена пред усвојувањето на ГАП II, обновениот извештај за имплементација на препораките од 2018 година е релевантен за имплементацијата на ГАП II.

DG Near во повеќегодишната програма за спроведување на евалуации 2018-2020 не предвидува тематска евалуација фокусирана на родовата еднаквост. Сепак, во 2019 година, DG NEAR во соработка со DG DEVCO објави водич за евалуација на ЕУ помошта во областа на родовата еднаквост и зајакнување на жените. Индикативно, евалуацијата ќе ги покрие ГАП I и до одреден степен и ГАП II.

21 Follow-up report to the External Evaluation of the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II) (2014 – mid 2017), 2018, page 4.

22 Thematic Evaluation on IPA Support to Roma Communities 2015, and follow-up 2018

Очекувано е да биде објавена до крајот на 2020 година, а резултатите на евалуацијата ќе²³:

- Служат како извор на информации за идниот развој на рамката за политики;
- Даваат насоки за подобрување на стратегиите и алатките (планирање и дизајн на интервенции) на ЕУ надворешните акции;
- До одредено ниво ќе придонесуваат за подобрување на програмирањето, мониторингот, известувањето и имплементацијата на постојните акциски програми во опфатените региони;
- Ќе сугерираат приоритетни области кои треба да бидат опфатени со ЕУ надворешната родова политика и стратегија во рамките на следната Повеќегодишна финансиска рамка.

Препораки

Неопходно е да се инвестира повеќе во мониторинг и евалуација на прогресот направен во рамките на имплементацијата на ГАП II за да се дозволи „учење преку пракса“, како и имплементирање на корективни мерки таму каде што е потребно. Оттука се препорачува:

Да се размисли дали тематската евалуација треба да се фокусира истовремено на ГАП I и ГАП II, или да се фокусира исклучиво на ГАП II со цел да се осигура пофокусирана оценка на ефектите кои ГАП II ги има на програмирањето и ЕУ помошта во регионот;

Делегацијата на ЕУ треба да направи преглед на РОМ извештаите, како и проверки „на лице место“ во 2019 година (механизам преку кој ЕУ институциите директно го проверуваат трошењето на ЕУ фондовите за време на имплементацијата), фокусирајќи се на вградувањето на родовата перспектива во имплементацијата и мерењето на резултатите за идентификување на трендови, научени лекции и предизвици. Доколку е возможно, наодите треба да бидат дискутирани со ИПА мониторинг комитетите, националната родова машинерија и граѓанските организации кои работат во областа;

Да се размисли како да се подобрат годишните извештаи за имплементацијата на ГАП II преку вклучување на резултати за селектираните индикатори кои го следат прогресот во текот на времето, како и да обезбедат можност за квалитативна процентка на ефектите.

РОДОВ ПРОФИЛ НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ЗА ИНДИКАТОРИТЕ ОД ГАП II

КОН РОДОВА АНАЛИЗА НА ГАП II ПРИОРИТЕТНИТЕ ТЕМАТСКИ ЦЕЛИ

ГАП II има три тематски приоритети со вкупно 14 цели. За секоја држава треба да се изберат најмалку по една цел од трите тематски приоритети, врз основа на важноста на тие цели во земјата. На тој начин се овозможува ГАП II да се контекстуализира и да обезбеди инвестициите на ЕУ и земјите членки да бидат насочени кон оние проблеми кои се најважни за секоја земја одделно. Во Северна Македонија, изборот на приоритетни цели, е направен во отсуство на сеопфатна родова анализа. Оттука, тие не ги рефлектираат приоритетите на општеството односно не се фокусираат кон отстранување на најголемите родови разлики.

Во овој дел од извештајот, направивме обид да ги прибереме сите достапни податоци кои се релевантни за тематските цели на ГАП II. На тој начин, овој дел има за цел да помогне при ревизијата на целите со цел да изборот да биде информиран и заснована на докази.

Податоците се прибрани со преглед на јавно достапни документи и оттаму овој преглед содржи исклучиво секундарни податоци. Во текстот се наведени изворите за сите цитирани податоци и читателите се советуваат да ги консултираат примарните извори за повеќе информации околку методологија на изворните истражувања и/ли нивните ограничувања. За голем дел од приоритетите не постојат официјални статистички податоци, или тие што постојат се ограничени во својот обем или опфат. Оттука, уште еднаш се потврдува потребата од спроведување на родова анализа за државата, која треба да ги пополни овие празнини. Дополнително, престојниот попис, планиран за наредната 2020 година, треба да биде искористен да се приберат податоци без кои е невозможно да се следи прогресот за некои од целите.

Б. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ФИЗИЧКИ И ПСИХОЛОШКИ ИНТЕГРИТЕТ

7. Девојките и жените се ослободени од сите форми на насилство против нив (VAWG) и во јавниот и во приватниот живот

Насилството врз девојките и жените во Северна Македонија, за жал се уште е распространето, пред се во приватниот живот но, и во јавниот. Утврдување на нивото и степенот на насилство, се уште е проблематично, бидејќи отсуствува сеопфатен систем за собирање податоци, разделени според релевантни фактори, во врска со различните форми на родово-базирано насилство врз жените и девојките, вклучувајќи и информации за односот на сторителот и жртвата (ЦЕДАВ, 2018).

Тука даваме преглед на истражувањата кои се достапни. Сите истражувања укажуваат на тоа дека во голема мера се присутни сите три типа на насилство врз жените во нашата земја. Според резултатите, психолошкото насилство врз жените има најголем обем на пријавување, по што следи физичко насилство и најретко жени пријавуваат дека нивниот сексуален интегритет бил нападат. Иако истражувањата-анкетите, меѓусебно не се компатибилни и не можат да служат за утврдување на тренд, сепак ги претставуваме во една табела за полесно следење.

Жени и девојки кои пријавиле насилство					
Вид	2000 (%)	2006 (%)	2012 (%) ²⁴	2017 (%)	2018 (%)
Психолошко	61,5	56,4	38,2		44%
Физичко	23,8	17,7	6,1		14 ²⁵ %
Сексуално	5,0	10,6	1,5	42%	

24 Иако ова е најтемелно истражување во обем, бидејќи над половина од примерокот одговара во присуство на други лица, со што резултатите треба да се земаат со резерва

25 Процентот се однесува на жени кои доживеале физичко или сексуално насилство.

Сексуално вознемирување					30%
Извор:	<i>(ECE, 2000)</i>	<i>(Чачева и др. 2007)</i>	<i>(Поповска и др. 2012)</i>	<i>(Димушевска, 2017)</i>	<i>(ОБСЕ, 2019)</i>

За разлика од анкетите кои имаат за цел да утврдат колку е вистинската преваленција на насилството врз жените, преку анализа на полициските и судските извештаи, се гледа ефикасноста на државните органи во справување со насилството. За жал, вакви податоци не се објавуваат редовно, па тука ги прикажуваме податоците од неколку студии.

Чачева ги разгледува официјалните статистики на Министерството за внатрешни работи за регистрирани прекршоци, поплаки и кривични дела во врска со семејно насилство, како прокси за обемот на семејно насилство (Чачева и др. 2007).

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Вкупно
Поплаки	2423	3570	2022	3106	3671	4034	3737	4609	3842	31014
Прекршоци	804	1202	735	770	730	676	724	655	529	6825
Кривични дела	149	299	320	380	378	404	481	593	615	3619
Вкупно	3376	5071	3077	4256	4779	5114	4942	5857	4986	41458

Според податоци за бројот на регистрирани случаи во Министерството за внатрешни работи, забележлив е постојан тренд на благо зголемување на пријавените кривични дела на семејно насилство, релативно воедначена осцилација во евидентирањето на прекршоците, но изразен тренд на зголемување на поплаките на семејно насилство (Груевска-Дракулевски, 2012). И покрај тоа што во полициската статистика постојат 41458 деликти поврзани со семејно насилство, во истиот период во официјалната статистика што ја води Државниот завод за статистика нема евидентирано ниту едно кривично дело извршено при семејно насилство. Ова е само една од многуте потврди за невидливоста на семејното насилство (Мирчева, Чачева, 2012).

Прегледот на литература, утврди три студии кои се занимаваат со анализа на судските случаи врзани со насилство врз жените. Потребно е да се напомене дека преку официјалните податоци не може ниту посредно да се утврди обемот на насилство бидејќи официјална статистика се води само за сторителите на кривични дела, а не и за жртвите или оштетените. Лирикус дата-базата која ја води Заводот за социјални дејности, може делумно да го острани овој проблем, но овие податоци се уште не се ажурираат редовно.

Во 2014, Мирчева, Чачева и Кенинг ја прават првата анализа на судски случаи која ќе потврди дека семејното насилство има специфични карактеристики на родовото насилство. Според анализата, 93% од пријавените и осудените сторители на кривични дела на семејно насилство биле мажи, додека 82% од жртвите се жени. Од сите жртви на кривични дела на семејно насилство, само 4% се мажи кои биле жртви на жени

сторители. Од друга страна, 76% од сите жртви на семејно насилство се жени кои се жртви на мажи. Сопружници, вклучувајќи и поранешни сопружници и вонбрачни партнери е најчестиот вид на врска меѓу сторителот и жртвата, според полициските статистики (65% од случаите). Во 95% од случаите жртви се сопругите односно, жени (Мирчева и др. 2014).

Државата во својот извештај кон ЦЕДАВ, истакна дека во 2014 година, забележано е значително намалување од 11% на кривичните дела „против сексуалната слобода и сексуалната моралност“, односно 135 кривични дела (наспроти 151 претходно). Намалувањето е забележано во прекршоците „сексуален напад врз дете“ - 45 (наспроти 50 претходно) и „сексуално задоволување во јавноста“ - 22 (наспроти 35 претходно), додека кривичното дело „силување“ е зголемено за 18.4%. При решавање на овие кривични дела, државата утврдува дека полицијата достигнала висока ефикасност од 90,4%, додека за кривичните дела пријавени се 149 сторители (ЦЕДАВ, 2014). Сепак, ова намалување е привремено. Имено, во 2016, родова анализа на судските предмети е направено од страна на граѓанските организации. При тоа, за 2015 година добиени се следниве податоци, за бројот на кривични постапки поведени пред Основните судови во Северна Македонија, и бројот на жени-жртви:

Кривично дело според Кривичен Законик	Број на повредени жени
Телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 130	252
Тешка телесна повреда при вршење на семејно насилство – член 131	20
Присилба при вршење на семејно насилство – член 139	/
Загрозување на сигурноста при вршење на семејно насилство – член 144	135
Силување – член 186	23
Обљуба со злоупотреба на положбата – член 189	2
Посредување во вршење проституција - член 191	1
Трговија со луѓе – член 418-а	1
Противправно прекинување на бременост и стерилизација – член 129	/
Противправно лишување од слобода при вршење на семејно насилство – член 140	7
Обљуба врз немоќно лице – член 187	4
Вкупно:	445

Извор: Пристап до правда за жени, (Тренчевска, и др. 2018)

Повикувајќи се на интервјуираните професионалци од правосудните органи и правната професија во студијата се заклучува дека кародово-базираното насилство се пријавува привремено (Тренчевска и др. 2018). Оттука, уште еднаш се потврдува дека бројот на

официјални случаи не ја одразува реалната слика за обемот на насилство кое го трпат жените и девојките во Северна Македонија.

Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство – Глас против насилство, во 2018 година изготви анализа на случаите на убиства на жени во Република Северна Македонија во периодот од 2008 до 2016 година, анализирајќи вкупно 70 убиства на жени (Димушевска, 2018). Заклучоците од студијата укажуваат дека 80% од случаите се феминициди (односно е убиена само затоа што е жена) и во над 50% од случаите убиството е сторено од страна на партнерот или поранешниот партнер, најчесто во заедничкиот дом или во новиот дом на жената претежно со користење на огнено оружје. Недостасува соодветна процена на ризик и од страна на полицијата и од страна на центарот за социјални работи. Дополнително, постои и недостаток на специјализирани сервиси за жртви на насилство кои ќе и помогнат на жената во иницијалниот период по напуштање на насилната средина и ќе и овозможат помош и поддршка во планирање на идните чекори. Конечно, во Северна Македонија до 2018 година не постојеа специјализирани сервиси за жени и девојки жртви на сексуално насилство, но во 2018 година се отворија три (во Куманово, Тетово и Скопје), и со тоа државата ги исполни минималните европски стандарди.

За насилството на жените во јавниот живот, не постојат детални информации. Единствени податоци постојат од невладините организации, меѓутоа тие се ограничени во својот опфат. Реактор – Истражување во акција во 2012 и 2017 година спроведе истражување за опсегот на родово-базираното насилство врз жените и девојките на јавните места во Скопје (Реактор, 2012, 2019). Студијата укажа дека постои тенденција за непријавување во случаи на насилство врз жените, со што се оневозможува проценувањето на точниот број случаи на насилство против жените, а не постои ни систематско собирање на податоци за насилство врз жените на јавните простори во Северна Македонија. Студијата сепак нуди индикации за местата и формите на насилство, процентот на жени кои одбегнуваат одредени јавни простори како и реакциите на превенција на жените и девојчињата поврзани со страв од насилство. Родовото насилство меѓу учениците и средношколците е широко распространето. За овој проблем се дискутира и тој делумно се решава во основните училишта, а помалкуво средните училишта.

Што се однесува до сексуалното насилство, Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - глас против насилство, спроведе истражување во 2017 кое меѓу другото прави и анализа на податоците кои ги има Министерството за внатрешни работи (Димушевска, 2017). Иако статистиката која се води не овозможува одделно разгледување на делата, сепак постојат податоци за вкупниот број на дела на сексуално насилство (што се однесува на кривичните дела: силување, обљуба врз немојно лице, полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години, обљуба со злоупотреба на положбата, задоволување на полови страсти пред друг, посредување во вршење проституција и подведување и овозможување полови дејствија и родоскривање).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ²⁶	Вкупно
Дела МВР	100	130	81	93	89	33	526
МТСП	3	4	11	5	31	1	55

Извор: Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство (Димушевска, 2017)

За да се зголеми бројот на пријавено насилство врз жените, ефикасноста во постапувањето на институциите е клучно. За жал, според истражувањата на невладините организации, до сега жртвите не чувствуваат поддршка. Имено, според мислењата и препораките на жртвите, може да се констатира дека освен љубезноста во постапувањето на институциите, ниту една друга обврска во делот на постапувањето со жртвите не е на задоволително ниво. Ова посебно кога се работи за итна реакција од страна на полицијата, како и од страна на вработените во Центрите за социјална работа. Жртвите не чувствуваат поддршка, ниту пак истрајност во постапувањето на институциите за успешно завршување на нивните постапки (Димитровска, 2017).

Државата потфрли во истрагата на кривичните делата од омраза и говорот на омраза насочени кон лезбејките, бисексуалките и трансродовите (ЛБТ) луѓе и тоа придонесе за зголемување на насилството. ЛБТ луѓето во Северна Македонија немаат доверба во институциите и многу ретко го пријавуваат насилство или дискриминација, а тие кои пријавуваат, според граѓанските организации, биле дополнително дискриминирани од страна на службениците.

На крај, интернетот и дигитализацијата овозможија многу нефизички јавни простори каде жените и девојките се повеќе се подложни на насилство и малтретирање од мажите и момчињата. Меѓутоа, не постојат податоци за обемот на овој вид на насилство, а загрижува фактот што Комисијата за заштита од дискриминација се прогласи за ненадлежна да постапува по вакви предмети, а истовремено не постои ниту еден предмет иницијаран од јавното обвинителство, иако постојат предмети за говор на омраза поднесени од страна на Агенцијата за медиуми (Трајаноски, 2018).

8. Елиминирање на трговијата со девојки и жени и сите форми на експлоатација

Трговијата со девојки и жени во Северна Македонија, се уште не е искоренета. Според Националната комисија за борба со трговијата со луѓе, поголем дел од вкупниот број на случаи се однесуваат на внатрешната трговија со луѓе, која се манифестира со регрутирање на жртви во самите градови со цел сексуална, трудова експлоатација и присилни бракови. Надворешната трговија се манифестира најчесто преку регрутирање на деца-жртви, најчесто од ромска етничка припадност, со цел измамни и принудни бракови со лица кои престојуват во земјите на ЕУ, а со цел сексуална и трудова експлоатација. Од вкупно 32 жртви во периодот (2013-2017), вкупно 8 се деца. Жртвите се жени и девојки, на возраст од 13-19 години, по национална припадност

Македонки, Албанки и Ромки. Скоро сите се државјанки на Северна Македонија, со одредени исклучоци на странски државјани. Жртвите се најчесто со низок степен на образование: основно, средно или неоформено образование.

Жртви	2013	2014	2015	2016	2017
Сексуална експлоатација		3	2		1
Присилен брак		4	1		
Нема податоци за вид	15			6	
Потенцијални жртви	82	83		72	
<i>Извор: Компилација на Реактор врз основа на годишни извештаи на Националната комисија за борба со трговијата со луѓе 2013-2017</i>					

Секоја година, бројот на потенцијални жртви е многу поголем од бројот на официјални жртви, што укажува дека проблемот е поголем.

Дополнително, специфичен проблем се децата на улица, бидејќи голем дел од нив трпат злоупотреба на нивниот труд. Според податоци од Заводот за социјални дејности, децата на улица во Република Северна Македонија ги има од сите возрасти и националности, на возраст од 7-14 години, 58,5% манифестираат социјално неприфатливо однесување, а 11,5% имаат толератно однесување (МТСП, 2007).

Анализата на состојбите со жените и децата од 2011, утврди дека 16,6% од децата се вклучени во детски труд (УНИЦЕФ, 2011). Дополнително, процентот на бракови под 15 години е 1,4%, а на малолетнички бракови 10,7%.

10. Еднаков пристап до квалитетна превентивна, куративна и рехабилитациона физичка и ментална здравствена заштита и услуги за девојки и жени

Праксата досега покажува дека жените не го остваруваат во целост ова право и често се жртви на нефункционално здравство, а особено жените од помалите етнички заедници и жените во руралните средини. Стапката на смртност кај новороденчињата во земјата е 9.2 смртни случаи на 1.000 живородени деца што е за 2.6 единици повеќе од стапката на смртност на новороденчиња во земјите на ЕУ, додека стапката кај ромската популација е уште поголема (10,2 на 1.000 живородени деца) (ИЗЗ, 2017). Важно е да се нагласи дека во оваа област недостасуваат официјални податоци од страна на државните институции. Проценката на состојба по однос на сексуалното и репродуктивно здравје, подготвена од граѓанскиот сектор, утврди дека постои недоволен опфат на жените со матични гинеколози. Една третина (34,1%) од сите жени изјавиле дека немаат матичен гинеколог, при тоа постојат разлики меѓу жените кои живеат во урбани средини (31,5%) и рурални средини каде состојбата е полоша (42,9%). Дополнително опфатот на превентивни прегледи е недоволен, само 11,5% се јавиле во последните 12 месеци на превентивен преглед за дојка (Павловски, 2009). Во 35 општини во Северна Македонија нема матични гинеколози, а во 29 општини нема доволен број на матични гинеколози согласно на Уредбата за мрежата на здравствени установи на Владата. Оваа состојба значително го отежнува пристапот на жените до гинеколошките здравствени услуги на примарно ниво.

Последната публикација на Заводот за статистика за условите за живеење потврди дека постојат родови јазови кога станува збор за личното согледување за општата здравствена состојба (ДЗС, 2018). Жените пријавуваат послаба здравствена состојба од мажите, а скоро секоја петта жена (17,4%) има хронично (долготрајно) заболување.

Како ја оценувате вашата општа здравствена состојба?	Мажи	Жени
Многу добра	30.6	26.7
Добра	49.5	48.0
Задоволителна	11.8	15.4
Лоша	6.1	7.8
Многу лоша	2.0	2.1
<i>Извор: ДЗС, 2018</i>		

Што се однесува до менталното здравје, науката посочува на важноста на психосоцијалната димензија на здравјето на младите за понатамошното здравје. Лошата психосоцијална состојба на девојките може да резултира со долготрајни негативни ефекти врз секојдневното функционирање и општа благосостојба. Според Светската здравствена организација значителен дел од младите девојки во Северна Македонија се чувствуваат лошо, барем еден ден во неделата. Така, 17% од девојчињата на 11 годишна возраст, 29% на 13 год., и дури 39% од девојките на 15 години се изјансиле дека најмалку еднаш во неделата се чувствуваат лошо (СЗО, 2016).

Кога станува збор за здравствена заштита на осуденичките кои се на издржување казна во затворот Идризово, Народниот правобранител утврди голем број недоследности (Народен правобранител, 2016-б). Пристапот на осуденичките до здравствената служба е тежок и многу редок, отсуствуваат редовни и контролни прегледи, рана детекција и превенцијата на болести кај жените. Имено, дури и по неколку месеци домскиот лекар воопшто не ги посетува во женското одделение. Исто така, на осуденичките не им се обезбедени гинеколошки прегледи, а во установата нема вработено лекар-гинеколог. Наместо лекар, терапијата им ја делат нестручни лица, односно две осуденички, кои таблетите им ги даваат истолчени во прав, со мешање на терапијата (коктел), и не знаат какви видови лекарства им се дели. Дополнително, осуденичките немаат соодветна медицинска помош ниту во случаи на полесни повреди.

Посебна здравствена заштита и почитување на правата на пациентите, особено е значајна кога станува збор за лица со попречености кои се сместени во специјализирани установи. Во 2016 при посета на Народниот правобранител, во ЈЗУ Психијатриска болница - Скопје вкупно се евидентирани 1004 пациенти, од кои 264 се жени (164 се сместени во самата болница, 59 во дневните центри и 51 беа пробно пуштени на домашен третман) (Народен правобранител 2016-а). За разлика од машкиот оддел, жените се сместени во нови, реновирани и уредени простории кои ги задоволуваат сите здравствени стандарди.

11. Промовирано, заштитено и исполнето право на секое лице да има целосна контрола и да одлучи слободно и одговорно за прашања поврзани со нивната сексуалност и сексуално и репродуктивно здравје, без дискриминација, принуда и насилство

Пристапот до здравствена заштита и услуги за жените останува ограничен, особено пристапот до безбеден и законски абортус и контрацепција. Модерни контрацептивни средства користат само 15,4% од жените и девојките. Гинеколозите се единствените здравствени работници кои се овластени да препишат или да обезбедат итна контрацепција, како и редовните комбинирани орални контрацептиви.

Предродилната здравствена заштита е на високо ниво. Околу девет од десет мајки (94 проценти) добиле предродилна здравствена заштита четири (препорака на СЗО) или повеќе пати. Само 1% од жените не посетиле здравствена установа за предродилна здравствена заштита, 0.1 % биле само на една посета, 0,5 % имале две посети и 1 % имале три посети (УНИЦЕФ, 2011). Околу 94 % од раѓањата се вршат во присуство на стручно лице: со помош на лекар биле извршени 87% од раѓањата, а 11% од породувањата се извршени со помош на медицинска сестра.

Што се однесува до сексуалното образование, и покрај фактот што се усвоени три национални стратегии кои во одредени делови го третираат сексуалното образование, до сега не е воведен како посебен наставен предмет. Некои елементи на сексуалното образование има во други наставни предмети. Според студијата на Светската здравствена организација спроведена во 2014 година, само 7% од наставниците од главниот град изјавиле дека зборувале за сексуалната ориентација на часови, 9% зборувале за орална контрацепција, 15% за користење на кондоми и 35% за превенција на ХИВ (СЗО, 2016).

12. Здрава исхрана за девојчињата и жените во текот на нивниот животен циклус

Мултииндикаторското кластерско истражување спроведено во 2011 утврди дека во Северна Македонија, 1% од децата под 5-годишна возраст имаат помала тежина и 0.2% се класифицирани како деца со значително помала тежина. Околу 5% од децата имаат забавен раст или се премногу ниски за нивната возраст и 2% се умерено исцрпени или премногу слаби за нивната висина (УНИЦЕФ, 2011).

Што се однесува до прекумерната тежина, Светската здравствена организација извести дека меѓу 12 и 14% од девојчињата на возраст од 11, 13 и 15 години се преобезни (СЗО, 2016).

Институтот за јавно здравје редовно води контрола на исхраната во градинките. Тие со години заклучуваат дека исхраната која им се дава на предучилишни деца не ги задоволува препораките за енергетски внес. Исто така, недостасува внес на интегрални производи од жито, риба, јајца и доволен внес на свежи производи од зеленчук и овошје, а застапеноста на простите шеќери е двојно поголема од препорачаното (ИЈЗ, 2017). Исхраната во основните училишта е подобра, и генерално ги задоволува стандардите. Сепак, внесот на овошје и зеленчук е значително под препораките. Институтот, исто така заклучува дека треба да се зголеми и внесот на млеко со намалена масленост, како и млечни производи, а да се намали внесот на шеќерни концентрати.

Треба да се намали внесот на засладени безалкохолни пијалаци, односно негазаирани пијалаци со додаден шеќер. На крај се заклучува дека исхраната кај основците не се планира систематски. Слично, исхраната во ученичките домови не ги задоволува стабдардите. Имено, има вишок на масти, кои се на горна граница на препораките од максимум 35% од вкупниот енергетски внес. Заситените масти и простите шеќери се над препораките за максимален дневен внес и изнесуваат околу 11,8% и 13,5% од вкупниот енергетски внес, соодветно. Внесот на протеини е над препораките од околу 50 g/ден. Конечно, просечните вредности на витамините ги задоволуваат физиолошките потреби на оваа популација. Во студентските домови квалитетот е најдобар, меѓутоа енергетската вредност е задоволителна само за жените, но не и мажите. Во старските домови, внесот на зеленчук и овошје е низок, а особено на мешунките. Внесот на готварска сол е над дозволеното. Понатаму, во просечниот дневен оброк на болните има неправилен однос на макронутриентите, со суфицит на заситени масни киселини.

Одделението за физиологија и мониторинг на исхрана и лабораториите при Институтот за јавно здравје редовно прави анализа и проценка на безбедност на храната и додадоци во исхраната. Во 2017, вкупно 206 примероци на храна се испитани, од кои 106 од увоз и 100 од домашно производство. Констатирано е дека вкупно 16 примероци на додатоци на исхрана (7 од увоз и 9 од домашно производство) не ги задоволуваат параметрите за безбедност на овој тип на производи и тоа главно заради присуство на тешки метали во квантитет над максимално дозволените концентрации за овие производи. Бројот на примероци кои годишно се проверува не е во обем кој би требало да ја гарантира безбедноста, особено на додатоците во исхраната, и оттука државата не може да гарантира здрава храна за девојчињата и жените.

V. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ЕКОНОМСКИ, СОЦИЈАЛНИ И КУЛТУРНИ ПРАВА - ЕКОНОМСКО И СОЦИЈАЛНО ЗАЈАКНУВАЊЕ

13. Еднаков пристап за девојчињата и жените до сите нивоа на квалитетно образование и стручно образование и обука (VET) без дискриминација

Кога станува збор за пристап до образование, македонското општество е скоро родово еднакво. Податоците од Заводот за статистика покажуваат иста полова структура меѓу учениците. Бројот на учениците што го прекинуваат образованието е незначителен (и кај ученичките, и кај учениците) и во основното и во средното образование изнесува 1 % (ДЗС, 2019). Меѓутоа, бројот на ученички што продолжуваат од основното образование во средно образование се намалува, додека бројот на машките ученици се зголемува. Во моментот само 70% од девојчињата се запишуваат во средно училиште, споредено со 74% кај момчињата. Тоа значи дека една четвртина од девојчињата не го продолжуваат образованието после основно, иако средното образование е задолжително. Родови јазови постојат во изборот на професии. Девојчињата почесто избираат гимназиско образование, додека момчињата стручно образование (VET).

Секоја трета ученичка се запишува на високо образование, споредено со секој петти ученик. Повеќе жени се запишуваат на втор и на трет циклус студии, а овој сооднос се однесува и на завршените студенти на прв, втор и трет циклус. Во однос на струките, жените доминираат во општествените, хуманистичките, био-техничките и медицинските науки. За разлика, мажите се побројни кај техничко-технолошките науки (55% споредено со 45% жени), и природно-математичките каде јазот е најголем (62% споредено со 38% жени).

Податоците од ПИСА истражувањето покажуваат дека нема основа за вакви јазови. Имено, Северна Македонија е една од малкуте земји во кои родовиот јаз кога станува збор за математика и наука е во корист на девојчињата. Северна Македонија е исклучок по тоа што девојчињата значително ги надминуваат резултатите на момчињата во математика за над 15 поени (ОЕЦД, 2016). Дополнително, тие повеќе веруваат во научниот пристап и повеќе од момчињата го поддржуваат емпирискиот пристап кон истрага и знаење и се согласуваат дека научните идеи се привремени и се предмет на промена и надоградување. Понатаму, Северна Македонија е единствена со Јордан, каде девојчињата повеќе уживаат во учење математика и природни науки. Оттука, се чини дека општествените норми и родови стереотипи влијаат многу при изборот на професија и Северна Македонија не го искористува својот најдобар потенцијал. Тоа го покажа и истражувањето спроведено во 2016, кое утврди дека при избор на родово-нетрадиционални струки во средното училиште, влијанието на средината (првенствено семејството) е клучно. Дополнително, една од пречките која ја идентификуваа ученичките беше поврзана со улогата на жената како сопруга и мајка, што ги зголемува обврските кон семејството, а во исто време ги намалува можностите да се посветат на кариера која бара многу време и се смета за несоодветна со традиционалните улоги. Ова, девојчињата ги носи кон размислување дека би немале доволно време и можности како машките да се посветат на таква кариера (Мицковска-Ралева, 2017).

Кога станува збор за учество на жените во наставничкиот кадар, повторно се утврдуваат родови јазови. Во основното и во средното образование преовладуваат наставнички, за разлика од високото образование, каде преовладуваат професорите. Само кај доцентите има родов паритет.

Наставници 2017/18	Машки (%)	Женски (%)
Основно образование	30	70
Средно образование	40	60
Високо образование		
Редовен професор	60	40
Вонреден професор	57	43
Доцент	51	49

На крај, сакаме да напоменеме дека индикаторот на ГАП II зборува за пристап до квалитетно образование, а не само било какво образование. За жал, генералната состојба со образованието во Северна Македонија е многу лоша. Последното ПИСА истражување, ја рангираше државата во последните пет држави, од вкупно 42 држави во кои се

спроведе истражувањето. Загрижувачки е податоцот што половина од сите ученици се рангирани под ниво 2, што претставува функционална неписменост.

14. Пристап до пристојна работа за жени од сите возрасти

Ниската стапка на учество на жените на пазарот на трудот и преголемата застапеност на жените во неплатената работа и во неформалниот сектор на економијата е континуиран проблем, од осамостојувањето на државата. Дополнително, вработеноста се карактеризира со многу неповолна полова структура. Според Државниот завод за статистика, ова се должи на нестабилните економско-социјални услови во земјата и неусогласеноста на расположливите и потребните профили на пазарот на труд. Стапката на вработеност на жените во Северна Македонија изнесува 34.6 и е значително пониска во споредба со онаа кај мажите, која изнесува 53.6. Стапката на невработеност кај жените изнесува 21.8, а кај мажите 22.7. Стапката на активност кај жените е пониска и изнесува 44.3, а забележливо е повисока кај мажите и изнесува 69.3 (ДЗС, 2019).

Реактор – истражување во акција, има спроведено низа студии кои се занимаваат со положбата на жените на пазарот на труд. Родовата анализа на пазарот на труд утврди разни родови разлики (Малевска и Србијанко, 2015). Прво, вработените жени во просек работат половина час на ден помалку. Конкретно, жените работат во просек 7,6 часа, додека мажите работат 8,1 часа на ден. Ова не е случај со земјоделците, каде жените работат и подолго и повеќе денови од мажите, па просечната жена земјоделка работи 6,4 денови во неделата по 9,7 часа во денот. Од друга страна, можностите за напредок во кариерата се помали за жените (иако перцепцијата е дека тие полесно напредуваат). Така, додека секој трет вработен маж менувал позиција, тоа е вистина за секоја петта жена. Со други зборови 78% од вработените жени цел животен век го поминуваат на иста позиција, додека ова е вистина за 67% од вработените мажи. Кај мажите и жените нема значајни разлики во промените на личниот доход (во последните 5 години само 8% забележуваат значително зголемување на личниот доход, а 35% зголемувања во мала мера, меѓутоа жените се поголеми оптимисти во поглед на покачувањето на платите. Крајно, студијата го утврди и родовиот јаз во платите. Имено, вработените жени имаат значајно помали примања од вработените мажи и во просек земаат под 15.000 денари, за разлика од мажите кои земаат нешто над 20.000 денари.

Слично, студија од 2013 утврдува дека само 18% од жените во Северна Македонија се претприемачи (Рамадани, 2013). Во нивниот примерок, една третина (32,5%) управуваат со микро бизниси, а 27,5% управуваат со мали претпријатија. Само 12,5% од жените претприемачи управуваат со големи претпријатија. Важно е да се напомене дека студијата покажа дека најчест мотив на жените за основање на сопствен бизнис е личната слобода и контрола во процесите на донесување одлуки (60%) е потоа профит (57.5%) додека желбата за постигнување е најважна за 52,5%.

Во истражувањето на ЦИКП за руралните жени и мажи, 2011 година, повеќе од 3 од 4 рурални жени (78%) рекле дека не работат за плата (споредено со секој втор маж). Сепак, само 25% од руралните жени се активни (Ристеска и др., 2012).

Крајно, во државата родовиот јаз во платите е висок. Според меѓународната организација на трудот, рзликата во плати во апсолутна смисла беше 1655 денари во

2000 г., 1474 денари во 2001 г., 1724 денари во 2002 г. и 3511 денари во 2006 г., што укажува на зголемување на родовиот јаз во плати со текот на годините (Казанџиска, 2012). Поради родовиот јаз во платите, жените во Северна Македонија имаат понизок животен стандард и се посклони на сиромаштија.

Неплатени семејни работници		Структура според нето-платата во %		Структура според полот во %	
		Мажи	Жени	Мажи	Жени
		3,4	10,9	32,4	67,6
Непознато		10,8	10,3	62,1	37,9
Нето-плата во денари	до 5000	1,9	1,1	72,0	28,0
	5001-8000	2,6	1,8	69,0	31,0
	8001-10000	5,0	4,6	62,8	37,2
	10001-12000	13,0	16,5	55,1	44,9
	12001-16000	23,2	22,3	61,8	38,2
	16001-20000	17,0	12,4	68,0	32,0
	20001-25000	12,9	13,1	60,3	39,7
	25001-30000	5,2	3,9	67,3	32,7
	30001-40000	2,9	2,0	68,9	31,1
	40001 и повеќе	2,1	1,0	75,7	24,3
	Вкупно	100,0	100,0	60,8	39,2

Извор: Државен завод за статистика (2017)

Дополнително, пазарот на труд не е имун ни на дискриминаторските општествени норми, па често дискриминација има и при огласите за вработување. Така, во студија изготвена во 2013 година утврдено е дека од вкупниот број на анализирани огласи во печатените медиуми, во 24% е забележана дискриминација, што претставува многу висок процент. При тоа, во 58% од огласите е евидентирана директна дискриминација, во 32% индиректна дискриминација и во 10% директна и индиректна дискриминација, а најчест основ на дискриминација е полот со 55% од огласите (Ананиев, 2013).

15. Еднаков пристап на жените до финансиски услуги, продуктивни ресурси, вклучувајќи земјиште, трговија и претприемништво

Еден од најголемите родови јазови во македонското општество е ево пристап до финансиски услуги, продуктивни ресурси, вклучувајќи земјиште, трговија и претприемништво.

Пристапот до недвижен имот за жените, се уште е ограничен и покрај либералното законодавство. Според Агенцијата за катастар на недвижности, 55% од имотот е на само еден сопственик, а останатите 45% од недвижноста е во со-сопствеништво. Кај единствените сопственици, повеќе од две третини се мажи (73%), а жени единствени сопственици се само 27% (Катастар, 2009).

Жените од руралните средини се соочуваат со бариери во пристапот до на титули, сопственост и наследство, како последица на родовите стереотипи и традиционалните практики на „семејна“ сопственост на земјиштето во прилог на мажите (ЦЕДАВ, 2018). Така, истражувањето на ЦИКП за руралните жени и мажи од 2011 година, покажува дека жените од руралните средини не се сопственици, ниту пак имаат имот на нивно име. Машките членови во семејството, без разлика дали се татко или сопруг, се скоро ексклузивни сопственици на имот (Ристеска и др. 2012). Следнава табела дава преглед на сопственоста на средствата во руралните семејства во Северна Македонија.

Сопственик	Недвижен имот (живеалиште) %	Поле или фарма (каде работат) %	Машини и опрема за работа %	Заштеда %
Маж	56,9	43,7	27,6	26,8
Татко на сопругот	23	18,5	6,8	3,5
Сопруга	3,7	1,9	0,7	0,5
Мајка на мажот	2,2	1,5	0,5	0,2
Друго	12,7	11	7,8	3,5
Не поседува	1,5	23,4	56,7	65,6

Иако не постојат официјални податоци за пристапот на жените до финансиски услуги и капитал, неколу студии икажуваат дека тоа е еден од горливите проблеми на жените.

Светска банка, во својата Глобална финансиска дата база води податоци значајни за финансиската положба на граѓаните во Северна Македонија. Анализата на дата базата за возрасни утврди низа родови јазови и нееднаков пристап на жените до финансиски услуги и продуктивни ресурси. Најзначајните трендови се прикажани во табелата подолу (Светска банка, 2017).

Година	Има сметка		Штеди за бизнис		Има заштеда минатата година		Поседува дебитна картичка		Имала плата во минатата година	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
2011	76%	72%					39%	33%		
2014	80%	64%	9%	2%	44%	35%	62%	44%	42%	27%
2017	80%	73%	10%	5%	38%	33%	58%	49%	38%	25%

Рамадани и др.(2013), утврдуваат во нивната студија дека недостатокот на финансиска поддршка е голем проблем со кој се соочуваат жените претприемачи. Инвеститорите и банките честопати се подготвени да финансираат нови бизниси што ги водат жените, и затоа авторите предлагаат дека е неопходно е да се имплементираат различни финансиски инструменти за директна помош на жените во водењето на нивните бизниси (Рамадани и др 2013).

16. Еднаков пристап и контрола врз чиста вода, енергија, транспортна инфраструктура и правично ангажирање во нивното управување, уживани од девојки и жени

Безбедната вода за пиење е основниот предуслов за добро здравје. Мулти индикаторското кластерско истражување мери клучни индикатори како: процент на домаќинства кои користат подобрени извори на вода, 2) процент на домаќинства кои користат соодветни методи за третирање на водата, 3) процентуална распределеност на популацијата во домаќинствата според времето кое е потребно за да се стигне до изворот на вода за пиење, да се наполни вода и да се вратат дома, за корисници на подобрени и неподобрени извори на вода за пиење и 4) процент на домаќинства без вода за пиење во домот според лицето кое ја носи водата за пиење во домаќинството (УНИЦЕФ, 2011).. Скоро сите домаќинства користат подобни извори за пиење на вода (99,6%), при тоа во 86,3% од домовите има вода. 3.8% од населението треба да оди по вода, и најголем дел од нив поминуваат помалку од 30 минути за носење на вода. При тоа, оваа работа е скоро поделена меѓу мажите и жените. Имено, 41,4% ја носат водата жени, и 55,9% мажи. Што се однесува до инфраструктурата за санитарни јазли, 70,4% имаат канализациона мрежа, 16,5% користат септички јами, и 5,7% полски клозет, а 5,6% од домаќинствата имаат несоодветен санитарен јазол (вода која се излива на друго место, на отворено и слично).

Што се однесува до правото на пристап на овие услуги на осуденичките во затворот Идризово, условите се многу тешки. Народниот правобранител во 2016 утврди дека нема услови за одржување на општата и лична хигиена на осуденичките во женско одделение. Хигиената во санитарните јазли е незадоволителна и само една бања и 4 чешми се во исправна состојба, кои ги служат 97 осуденички. Во 2017 се извршени санации на санитарните јазли (Министерство за правда, 2017), сепак бројот е недоволен да ги обслужува сите осуденички.

Г. ТЕМАТСКИ ПРИОРИТЕТ: ПОЛИТИЧКИ И ГРАЃАНСКИ ПРАВА - ГЛАС И УЧЕСТВО

17. Еднакви права и способност на жените да учествуваат во процесите на политика и управување на сите нивоа

Жените се уште немаат еднаква одлучувачка моќ во Северна Македонија, и покрај воведување на специфични мерки, како што се квотите. Слично, како и во другите области, не постои системско собирање податоци за следење на напредокот во напорите за зголемување на застапеноста на жените во политичкиот и јавниот живот.

Жените се сè уште недоволно застапени во Собранието, советите на општините и меѓу градоначалниците. Табелата подолу, дава преглед на родовите јазови.

	2000			2002			2005			2006			2008		
	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м
Избрани градоначалници на општини	123	3	120	85	3	82
Избрани советници на општини	1906	161	1745	1391	315	1076
Избрани пратеници во Собранието	120	21	99	120	34	86	120	34	86
	2009			2013			2014			2016			2017		
	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м	Бр.	ж	м
Избрани градоначалници на општини	85	-	85	81	4	77	81	6	75
Избрани советници на општини	1391	373	1018	1347	444	903
Избрани пратеници во Собранието	123	42	81	120	46	74

Анализата покажува дека таму каде што нема законски воведени квоти родовите јазови се најголеми (пр. за позицијата на градоначалник). Во Владата во моментов само четири се

жени (од 24 министерски позиции), меѓутоа според проценки тие се одговорни за 40% од националниот буџет (Духаџек и др., 2019). Слично, од 68 назначени државни функционери, само 8 (11%) се жени (Реактор, 2018). Студиите на граѓанските организации сугерираат дека на локално ниво жените политичари се поквалификувани од нивните машки колеги. Сепак, нивната домашна и неплатена одговорност за грижа и работа во семејствата им ја ограничува слободата на жените да бидат ангажирани во политиката (Коруновска и др., 2015). Покрај тоа, истражувањето сугерира дека во политичките партии, жените се дискриминирани при процесот на регрутирање - мажите напредуваат врз основа на нивниот потенцијал, додека жените мора да се докажат пред да добијат шанса. Како резултат на тоа, многу е потешко жените да напредуваат во своите политички партии, што е клуч за нивно поголемо учество во политиката и управувањето.

Според Комисијата за еднакви можности при Собранието, учеството на жените на раководни места, заклучно со 2013, изнесува 55%, во Кабинетот на претседателот, 50%, во Владата, 56,4%, во администрацијата, 46,5%, во образовните институции, 41,7%, во центрите за социјална работа, 64%, во медицинските установи, 58,5%, во универзитетските клиници, 74,3%, и во Народна банка на Република Северна Македонија, 62%.

Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација и забележа на државата дека не постојат програми и стратегии за да се обезбеди учество на жените Ромки, жените од руралните области и жените со посебни потреби во сите сфери на животот и во позициите и процесите на донесување одлуки во јавните и приватните организации (ЦЕДАВ, 2018). Уделот на жените во менаџерските и раководни работни места беше само околу 24% во 2017 година (Духаџек и др., 2019).

18. Женски организации и други граѓански организации и бранители на човекови права кои работат на родова еднаквост и зајакнување на жените и девојките можат слободно да работат и се заштитени со закон

Националното право на граѓаните им го гарантира правото на слободно здружување. Во изминатите две години немало директни напади кон граѓански организации и женските организации можат слободно да работат. Сепак, одвојувањата од буџетот за поддршка на овие организации се минимални и се насочени главно кон организации кои пружаат сервиси. Платформата за родова еднаквост брои 22 организации (вклучувајќи и мрежи) и е чадор мрежа на женските организации.

19. Предизвикани и изменети дискриминаторски општествени норми и родови стереотипи

Дискриминаторските општествени норми и родови стереотипи преовладуваат во Македонското општество. Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените во 2018 ја искажа својата загриженост за упорноста на дискриминаторските родови стереотипи во однос на улогите и одговорностите на жените и мажите во семејството, во образовниот систем и во македонското општество (ЦЕДАВ, 2018).

Комисијата за заштита од дискриминација, од своето постоење, не успеа да се наметне како ефикасна институција која ќе врши превенција и ќе штити од дискриминација. Генерално, број на претставки што се поднесуваат до Комисијата е релативно низок,

додека процентот на претставки направени врз основа на пол и пол е уште помал (даден во табелата подолу).

Претставки до Комисијата за заштита од дискриминација							
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Вкупно	60	75	84	106	70	60	59
Врз основа на пол	4	5	9	10	2	8	11
Врз основа на род	5	2	0	4	1	/	/

Извор: Реактор, поднесок до ЦЕДАВ

Нема многу таргетираны програмы кои ќе ги предизвикаат овие општествени норми и стереотипы. Еден позитивен пример укажува дека промени се можны доколку државата спроведува мерки кои ќе им олеснат на жените и девојчињата да се вклучат во сите текови на општеството. Државата, во својот шестти периодичен извештај до Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (CEDAW) ја истакна работата на општина Чаир (Република Северна Македонија, 2017). Имено, општината обезбедува континуирана техничка и финансиска поддршка на женски спортски клубовы, поединечны дизајнеры и други женски занаетчы на територијата на општината. Како резултат на оваа поддршка, учеството на жените во контекст на спроведување на културните активности е зголемено за 30%, додека во контекст на спортските активности е зголемено за 50%.

Агенцијата за аудио и аудиовизуелны медиумски услуги подготвува годишны извештаи за родовите прашања. Извештаите покажуваат дека има многу проблеми во начинот на кои медиумите известуваат ширејќи дискриминаторски општествени норми и родовы стереотипы. Понатаму, кога дискутираат за родовите прашања, тие не се толку родово чувствителны, т.е. родово сензитивен јазик и родова перспектива не се користат. На пример, од 973 програмы кои беа испитаны, само 28 беа за теми релевантны за родовата еднаквост (ААМУ, 2018). Понатаму, отсутствува суштинска дебата за било кое прашање со родова сензитивност, дури и кога стануваше збор за сериозны политички одлуки, како што е беше случајот со ограничувањето на правото на прекин на бременоста (Корубин, 2014).

Иако генерално медиумското покривање на случаите на убиства на жени е сензационалистичко и проткаено со стереотипы и предрасуди, сепак е единствениот извор за добивање на информации за убиствата на жени, контекстот во кој се случиле, односот жртва – сторител, како и историја на насилство доколку постоело (Димушевска, 2018).

20. Еднакви права на жените да учествуваат и да влијаат врз процесите на донесување одлуки за климатските и еколошките прашања

Покрај Министерството за животна средина и просторно планирање кое е одговорно за развој на политики што се однесуваат на климатските промени, државата формира

и Национален комитет за климатски промени кој е платформа од сите релевантни засегнати страни, и има за цел да обезбеди поддршка на високо ниво и да дава насоки за глобалните политики за климатски промени во земјата. По состав, тој е родово балансиран, што укажува дека жените учествуваат и влијаат врз процесите на макро ниво. Сепак, доколку се види учеството на жените во информирањето и изготвувањето на клучните документи, се забележуваат родови јазови во одредени сектори. Така на пример, во секторите земјоделие, шумарство, туризам, биолошка разновидност, енергетика и транспорт, отпад, и клима и климатски сценарија нема учество на жени или има само по една жена. Од друга страна, инвентар на стакленички гасови, водни ресурси и социо-економска ранливост се доминантно женски сектори. Од вкупно 40 експерти и државни службеници кои учествувале во подготовка на Третиот национален план за климатски промени (МЖСПП, 2013), 13 се жени. Планот, во своите сценарија за социо-економска ранливост укажува на посебната ранливост на одредени категории, вклучително и жени, и семејства со еден самохран родител, но, сепак оваа е ограничено само во делот на квантификација на ранливите групи кои дополнително ќе бидат оптоварени од природните опасности и несреќи поради социо-економскиот статус, возраста, полот, условите на живот и околностите на работа или во семејството. Меѓутоа, не се направени напори да се консултираат или вклучат жените при презентација на планот или негово изготвување. Ниската свест и недостатокот на капацитети кои ќе работат на вклучување на сите засегнати страни е наведено како недостаток и ограничување, меѓутоа не се предвидени конкретни мерки. Дополнително, загрижува фактот дека ниту за вториот двогодишен извештај за климатски промени не се направени обиди да се вклучат жените при проценката на сценаријата, особено во делот на ранливи групи, а и родовата застапеност на ниво на авторство е минимална – само две од 12 експерти вклучени во подготовката на извештајот се жени (Каневче и др., 2017). Оттука, значителни напори се потребни за да се унапреди учеството на жените во политиките кои влијаат врз климатските и еколошките прашања.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Родовата еднаквост континуирано е дел од односите меѓу Северна Македонија и ЕУ, пред се преку состаноците на ССА комитетот и годишните извештаи за напредокот на земјата кои ги изработува Европската комисија, во рамки на пакетот за проширување. Усвојувањето на ГАП II претставува клучен момент кој го измени начинот на кој ЕУ ја поддржува и работи на родовата еднаквост. После три години од имплементацијата, може да се евидентираат забележливи промени.

Внатрешните капацитети беа зајакнети со назначување на одговорно лице за родова еднаквост (Gender Focal Point) и обезбедување на обуки за клучен дел од персоналот. Беа подобрени процесите на мониторирање и внатрешна контрола и делегацијата на ЕУ известува на годишно ниво. Делегацијата на ЕУ и Секретаријатот за европски прашања користат родови маркери за сите програмски документи. Во 2016-2017, шест од седум програми беа обележани со Г1 маркер (мејнстрим акции), а една со Г0. Во 2017 година, од вкупно 81 нова акција, за 28 (34.6%) беше известно дека се релевантни за промовирање на родовата еднаквост. Ова е под регионалниот просек кој изнесува 48.5% во 2017, но е значајно подобро од 5% колку што изнесуваа инвестициите насочени кон родовите прашања од ИПА I програмирањето во земјата. Унапредена е и координацијата меѓу ЕУ и земјите членки во однос на помошта за остварување на родова еднаквост. Шведска и други земји членки на ЕУ, како Холандија, Обединетото Кралство и Германија кои имаат значајни програми во Северна Македонија може да играат клучна улога во промовирањето на имплементацијата на ГАП 2 во земјата. Како клучни примери на добри практики може да се наведат: измената во новиот водич на Директоратот за проширување (DG Near), публикуван во 2016 година, кој се однесува на поврзување на планирањето, мониторингот и евалуацијата и вклучува вградување на родовиот концепт, ЕУ-Твининг проектот 2015 – 2016 „Поддршка за имплементација на родова еднаквост“, со кој се развиени прирачници и алатки за вградување на Г-маркерите од страна на државата и новата програма на Секретаријатот за европски прашања, поддржана од Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (СИДА).

Иако ова се конкретни чекори во вистински правец, се уште недостасува ефективно ЕУ лидерство за родова еднаквост. Минимум стандардите за изведба се уште не се достигнати. Северна Македонија нема родова анализа дури и по усвојувањето на ГАП II, и родовиот профил се користи како замена. Потребни се дополнителни напори за соодветна употреба на Г-маркерите, напредокот во собирањето на родово разделена статистика во сите фази на програмскиот циклус е особено ограничен и отсуствува објаснување за програмите оценети со Г0. Освен контакт лицето за родова еднаквост (Gender Focal Point) останатиот персонал на делегацијата на ЕУ според описот на нивните работни места нема обврска за интегрирање на родовата перспектива во нивната работа. Не постои систем на наградување што би промовирал родова еднаквост и се уште не се имплементирани корективни мерки.

Препораки:

- Имплементирање на минимум стандардите предвидени со ГАП II како итен приоритет. Пред се изработка на сеопфатна родова анализа и обезбедување на соодветна употреба на родовите маркери развиени од ОБСЕ;
- Селектирање на тематски цели врз основа на новата родова анализа и во консултација со националната машинерија за родова еднаквост и граѓанските организации. Интегрирање на избраните цели во постојните програми и акции и настојување истите да ги информираат програмирањето и одлуките за финансирање од помошта на ЕУ за Северна Македонија;
- Оптимизирање на човечките и финансиските ресурси за да се овозможи соодветна експертиза за родови прашања меѓу персоналот на делегацијата на ЕУ како и пристап до надворешни ресурси кои би можеле да обезбедат дополнителна ad hoc поддршка за родови прашања во контекст на специфични сектори или задачи кои се надвор од компетенциите на персоналот.
- Поголема поддршка и вклучување на граѓанските организации кои работат на унапредување на родовата еднаквост и правата на жените ако е потребно да се информираат програмите во земјата;
- Подобрување на годишните извештаи за имплементација на ГАП II за да се вклучат избраните индикатори и да се следи напредокот низ квалитативна проценка на ефектите; и
- Поттикнување на националните власти да обезбедат подобар квалитет на дизајнот, имплементацијата, следењето и евалуацијата од родова перспектива во текот на целиот циклус на ИПА II.

ПРИЛОГ 1: ЛИСТА НА АНАЛИЗИРАНИ ДОКУМЕНТИ

Програмски документи

IPA II 2014-2020 Action Programmes

- IPA 2017/040200 & 040202 - the former Yugoslav Republic of Macedonia Action programme
 - IPA 2017/040200.01/Support to participation in Union Programmes
 - IPA 2017/040200.02/EU Integration Facility
 - IPA 2017/040200.03/EU support to Public Administration Reform & Statistics
 - IPA 2017/040202.04/EU Support for Education, Employment and Social Policy

- IPA 2016/039618 & 039619 - the former Yugoslav Republic of Macedonia Action programme
 - IPA 2016/039618.01/Union Programmes
 - IPA 2016/039618.02/Migration and asylum, border management and fight against terrorism and organised crime
 - IPA 2016/039619.03/SME development

- IPA2015/037906 & 037907 - the former Yugoslav Republic of Macedonia Action programme
 - IPA2015/037906.01/ EU Integration Facility
 - IPA2015/037906.02/ Union Programmes
 - IPA2015/037907.03/ Agriculture and Rural Development including Food Safety, Veterinary and Phytosanitary Policy

- IPA2014_037702_multi-annual Action Programme for the former Yugoslav Republic of Macedonia on Environment and Climate Action and Transport 2014-2016
 - IPA_2014_037702_Sector Operational Programme for Environment and Climate Action 2014-2020
 - IPA_2014_037702_Sector Operational Programme for Transport 2014-2020

- IPA2014_037701_037706_Action Programme for the former Yugoslav Republic of Macedonia
 - IPA2014_037701_037706.1 - EU Integration Facility
 - IPA2014_037701_037706.2 - Support to participation in Union Programmes
 - IPA2014_037701_037706.3 - Support to the Justice Sector
 - IPA2014_037701_037706.4 - Implementation of business continuity and disaster recovery system - phase 2

- IPA2014_037701_037706.5 - Further development of the capacities for crime scene investigation
- IPA2014_037701_037706.6 - Local and Regional Competitiveness

IPA II 2014-2020 Cross-Border cooperation Programmes

- 2016-2020 IPA CBC Serbia- the former Yugoslav Republic of Macedonia
 - IPA 2016/039825-2017/039827/ 2016-2017 Action Programme Serbia- the former Yugoslav Republic of Macedonia
- 2014-2020 IPA CBC the former Yugoslav Republic of Macedonia-Albania
 - IPA 2014/037624/ 2014 CBC Action Programme the former Yugoslav Republic Macedonia-Albania
 - IPA 2016/038162-2016/038163-2016/038164/ 2015-2017 Action Programme the former Yugoslav Republic of Macedonia-Albania
- 2014-2020 IPA CBC Kosovo*-the former Yugoslav Republic of Macedonia
 - IPA 2014/037619/2014 CBC Action Programme Kosovo*-the former Yugoslav Republic of Macedonia
 - IPA 2015/038145-2016/038146-2017/038147/ 2015-2017 Action Programme Kosovo*- former Yugoslav Republic of Macedonia

Евалуации

- Thematic Evaluation of EU support for Rule of Law in neighbourhood countries and candidates and potential candidates of enlargement (2010-2017)
- Evaluation of Sector approach under IPA II assistance 2017
- External Evaluation of the Instrument for Pre-accession Assistance (IPA II) (2014 – mid 2017) 2017
- Evaluation of EU support for Security Sector Reform in enlargement and neighbourhood countries (2010-2016) in 2017
- Evaluation of IPA - Information and Communication Programmes 2016
- IPA II Monitoring, Reporting and Performance Framework 2016
- Evaluation of IPA Cross-border Cooperation Programmes 2007-2013 in 2016
- Thematic evaluation on support to Economic Governance in enlargement and neighbourhood countries 2016
- Thematic evaluation on support to Public Administration Reform in enlargement and neighbourhood countries 2016
- Thematic Evaluation on IPA Support to Roma Communities 2015
- Third interim evaluation of IPA assistance 2015

Извештаи за мониторинг

- EU Gender Action Plan II, Annual Implementation Report 2016, SWD (2017)288
- EU Gender Action Plan II, Annual Implementation Report 2017, SWD (2018)451

Тендери објавени од ЦФЦД во периодот од јануари 2016 до декември 2018

- Supervision of the works contract for Construction of WWTP and Rehabilitation and Upgrading of the Sewerage Network in the Municipality of Bitola, EuropeAid/139383/IH/SER/MK Services, published on 13.12.2018
- Reconstruction and Upgrade of Road Section Prilep – bridge on Lenishka River and Construction of Third Lane of Road Section v. Belovodica – Mavrovo Quarry, EuropeAid/139994/IH/WKS/MK Works, published on 04.12.2018
- Rehabilitation of State road A2 Kumanovo – Stracin, section I (km.0+000 – km.15+195), EuropeAid/139993/IH/WKS/MK Works, published on 04.12.2018
- Supervision of the works contract for Construction of WWTP and Rehabilitation and Upgrading of the Sewerage Network in the Municipality of Tetovo, EuropeAid/139964/IH/SER/MK Services, published on 13.11.2018
- Construction of WWTP and Rehabilitation and Upgrading of the Sewerage Network in the Municipality of Tetovo, EuropeAid/139966/IH/WKS/MK Works, published on 13.11.2018
- Improved Implementation of the EU Floods Directive through Harmonization of National Legislation and Preparation of Flood Risk Management Plans, EuropeAid/139967/IH/SER/MK Services, published on 13.11.2018
- Support in the Implementation of Air Quality Directives and Horizontal Legislation, EuropeAid/139955/IH/SER/MK Services, published on 06.11.2018
- Supervision of the implementation of the works contracts for Rehabilitation and Extension of Sewerage Network in the Municipality of Kichevo, EuropeAid/139954/IH/SER/MK Services, published on 06.11.2018
- Preparation of project documentation for multimodal node Trubarevo, EuropeAid/139949/IH/SER/MK Services, published on 30.10.2018
- Supply of customised vehicle (van) for transportation of convicted/detained persons, EuropeAid/139910/ID/SUP/MK Supplies, published on 29.10.2018
- Supervision of rehabilitation of State road A2 Kumanovo – Stracin, section I (km.0+000 – km.15+195), EuropeAid/139938/IH/SER/MK, published on 23.10.2018
- Supervision of the reconstruction and upgrade of the existing road from Prilep – bridge on Lenishka river and Construction of third lane of road section from village Belovodica – Mavrovo quarry, EuropeAid/139937/IH/SER/MK Services, published on 23.10.2018

- Supply of equipment (office furniture) for Public Prosecutors' Offices countrywide, PPO for organised crime and Ministry of Justice, EuropeAid/139898/ID/SUP/MK Supplies, published on 28.09.2018
- Adaptation/Refurbishment of the Basic Public Prosecution Office, EuropeAid/139813/ID/WKS/MK Works, published on 29.08.2018
- Improving the quality of education, EuropeAid/139847/IH/SER/MK Services, published on 21.08.2018
- Supervision of Works Contract for Establishment of Integrated and Self Sustainable Waste Management System in East and North-East Regions, EuropeAid/139821/IH/SER/MK Services, published on 07.08.2018
- Raising the quality of pre-school education and care, EuropeAid/139823/IH/SER/MK Services, published on 07.08.2018
- Improving the Working Conditions, EuropeAid/139824/IH/SER/MK Services, published on 07.08.2018
- Establishment of Integrated and Self Sustainable Waste Management System in East and North-East Regions, EuropeAid/139818/IH/WKS/MK Works, published on 06.08.2018
- Construction of Courtroom facility in Prison Idrizovo and reconstruction of Prison Bitola, EuropeAid/139799/ID/WKS/MK Works, published on 01.08.2018
- Supporting the implementation of the regional waste management systems in the East and North-East Regions, EuropeAid/139728/IH/SER/MK Services, published on 21.06.2018
- Supply of equipment for implementation of Business Continuity and Disaster Recovery System and modernization of the IT infrastructure in the Mol HQ, EuropeAid/139724/IH/SUP/MK Supplies, published on 19.06.2018
- Supply of ICT for the Justice Sector Institutions, EuropeAid/139725/IH/SUP/MK Supplies, published on 19.06.2018
- Strengthening the capacities of the authorized bodies for fight against crime, EuropeAid/160496/ID/ACT/MK Grants, published on 11.06.2018
- Strengthening the Impact of the Civil Society in Effective Justice Sector Reforms, EuropeAid/159467/ID/ACT/MK Grants, published on 06.03.2018
- Strengthening of the penitentiary system and the probation service, EuropeAid/159329/ID/ACT/MK Grants, published on 20.02.2018
- Support in establishing Regional Waste Management System - Supply of equipment and vehicles for waste collection in East and North-East Regions, Phase I, EuropeAid/139385/IH/SUP/MK Supplies, published on 19.12.2017
- Construction of WWTP and Rehabilitation and Upgrading of the Sewerage Network in the Municipality of Bitola, EuropeAid/139384/IH/WKS/MK Works, published on 19.12.2017

- Support to Justice Sector and Reform Process, EuropeAid/139374/IH/SER/MK Services, published on 15.12.2017
- Closure of Non-compliance Landfills and Dumpsites in East and North-East, EuropeAid/139269/IH/WKS/MK Works, published on 17.10.2017
- Supervision of Works Contract for Closure of Non-compliance Landfills and Dumpsites in East and North-East regions - First Phase, EuropeAid/139271/IH/SER/MK Services, published on 17.10.2017
- Rehabilitation and Extension of Sewerage Network in the Municipality of Kichevo, EuropeAid/139225/IH/WKS/MK Works, published on 15.09.2017
- Supervision of the implementation of the works contracts for Rehabilitation and Extension of Sewerage Network in the Municipality of Kichevo, EuropeAid/139224/IH/SER/MK Services, published on 15.09.2017
- Preparation of Long-term Strategy and Law on Climate Action, EuropeAid/139221/IH/SER/MK Services, published on 12.09.2017
- Supply of IT equipment for State Audit Office, EuropeAid/139096/ID/SUP/MK Supplies, published on 23.08.2017
- Construction works for establishment of Business Continuity and Disaster recovery data centre, EuropeAid/139137/ID/WKS/MK Works, published on 03.08.2017
- Development of Environmental Monitoring and Information System, EuropeAid/139107/IH/SER/MK Services, published on 22.07.2017
- Implementation of business continuity and disaster recovery system - phase II, EuropeAid/139084/IH/SER/MK Services, published on 15.07.2017
- Further institutionalisation of structured mechanism/s for cooperation between the Government and civil society, EuropeAid/139063/ID/ACT/MK Grants, published on 27.06.2017
- Supply of IT equipment for the Social Work Centres (SWC) and for Operational Structures of Human Resource Development IPA Component IV, EuropeAid/139009/ID/SUP/MK Supplies, published on 12.06.2017
- Upgrading of the customs clearance and inspection facilities at the road border crossing Kjafasan, EuropeAid/138891/ID/WKS/MK Works, published on 19.05.2017
- Supply of air conditioners for the Social Work Centers (SWC), State Labour Inspectorate (SLI) and Employment Service Agency (ESA), EuropeAid/138911/ID/SUP/MK Supplies, published on 12.04.2017
- Further development of the capacities for crime scene investigation, EuropeAid/138901/IH/ACT/MK Grants, published on 05.04.2017
- Supply of equipment for institutions in the area of justice and home affairs, EuropeAid/138757/IH/SUP/MK Supplies, published on 21.02.2017

- Further improvement of administrative capacities and external audit efficiency of State Audit Office, EuropeAid/138661/IH/ACT/MK Grants, published on 16.01.2017
- Enhanced Involvement of Civil Society in the EU Integration Reforms, EuropeAid/138660/ID/ACT/MK Grants, published on 13.01.2017
- Strengthening the operational and institutional capacities of the Customs Administration, EuropeAid/138659/IH/ACT/MK Grants, published on 13.01.2017
- Supply of equipment for the National Population Register in the Ministry of information society and administration, EuropeAid/138620/IH/SUP/MK Supplies, published on 28.12.2016
- Supply of IT equipment for State Statistical Office, EuropeAid/138577/ID/SUP/MK Supplies, published on 16.12.2016
- Building the basis for the reform of the tobacco sector, EuropeAid/138538/IH/SER/MK Services, published on 29.11.2016
- Grant scheme for implementation of projects for increasing the competitiveness of the beneficiary country, EuropeAid/138495/ID/ACT/MK Grants, published on 09.11.2016
- Supply of IT equipment and vehicles for Agriculture and Rural development, EuropeAid/138468/IH/SUP/MK Supplies, published on 05.11.2016
- Further improvement of administrative capacities and external audit efficiency of State Audit Office, EuropeAid/138432/IH/ACT/MK Grants, published on 06.10.2016
- PAR - Assistance to the Ministry of Information Society and Administration in modernisation of the public administration, EuropeAid/138292/IH/SER/MK Services, published on 02.08.2016
- Tailor-made software development and data warehouse for economic statistics, EuropeAid/138214/IH/SER/MK Services, published on 05.07.2016
- Supply of IT equipment, queuing system, video surveillance system and other equipment for strengthening the capacity of the Public Revenue Office – Contact Centre/Call Centre and Service Counters, EuropeAid/138090/ID/SUP/MK, published on 01.07.2016
- Supply of Laboratory Equipment for the Customs Administration, EuropeAid/138150/IH/SUP/MK Supplies, published on 14.06.2016
- Strengthening the capacities for effective implementation of the acquis in the field of water quality, EuropeAid/138144/IH/ACT/MK Grants, published on 02.06.2016

ПРИЛОГ 2: ЛИСТА НА УЧЕСНИЦИ

Листа на присутни на работилницата за консултација и валидација на наодите, декември 2018	
Име и презиме	Институција
Сашка Јовановска Вукелиќ	Координаторка за еднакви можности во Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
Татјана Симовска Новковска	Координаторка за еднакви можности во Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
Симона Крунтовска	Генерален секретаријат на Влада на Република Северна Македонија
Љиљана Вукович	Агенција за поддршка на претприемништвото
Марина Трајкова	Агенција за аудио визуелни медиуми
Надица Точиќ Зафировска	Координаторка за еднакви можности во Институт за јавно здравје
Сања Прошева	Институт за јавно здравје
Весна Лазаревска	Министерство за транспорт и врски
Јулијана Стојковска	Министерство за образование
Љупка Димитровска	Координаторка за еднакви можност во Министерство за образование
Росица Тасева	Министерство за образование
Бранка Коевска	Министерство за информатичко општество и администрација
Неда Пешева	Координаторка за еднакви можности во Министерство за култура
Анкица Ивановска	Министерство за труд и социјална политика
Гордана Тренкоска	Министерство за труд и социјална политика
Александра Славкоска	Министерство за труд и социјална политика
Анкица Витанова	Биро за развој на образованието
Драгана Кркиќ Трповска	Координаторка за еднакви можности во Министерство за внатрешни работи – Биро за јавна безбедност
Драгана Каровска Чемерска	ХЕРА
Калинка Габер	Секретаријат за европски прашања
Ана Павловска	Завод за социјални дејности – Скопје
Климентина Спасовска	Завод за социјални дејности – Скопје
Марија Савовска	Акција Здруженска

Далиборка Златева	Здружение на лица со церебрална парализа – Велес
Дејан Ристов	Активо – Велес
Македонка Бубевска	Центар за стручно образование и обука
Марта Марковска	Завод за социјални дејности
Елеонора Стефановска	Агенција за катастар на недвижности
Татјана Ценова Митревска	Агенција за катастар на недвижности
Елена Грабул	Началничка на одделение за секторски политики на ЕУ во Министерство за надворешни работи
Воскре Наумоска Илиева	Фондација жена за жена
Дијана Стојановиќ Ѓорѓевиќ	Фондација жена за жена
Емилија Димоска	Фондација жена за жена

ПРИЛОГ 3: ПРЕГЛЕД НА ПОМОШТА НА ЕУ

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)					Коментари
		Направена е родова анализа	Наодите го имаат информирано дизајнот на програмата	Има барем една експлицитна цел за родова еднаквост	Податоците и индикаторите се разделени по пол	Дадено е објаснување за ГО програмите	
ИПА 2017							
Support to Participation in Union programmes 2017 Action Programme	Г1	Не	Не	Не	Не	Не е применливо	Родово слепа помош.
EU Integration Facility 2017 Action Programme	Г1	Не	Не	Не	Да	Не е применливо	Нема специфични родово релевантни цели. За еден индикатор се собираат податоци разделени по пол.
EU support to Public Administration Reform & Statistics 2017 Action Programme	Г1	Не	Не	Не	Не	Не е применливо	Програмата не ја адресира родовата еднаквост, иако некои активности може да имаат позитивен ефект.
EU Support for Education, Employment and Social Policy 2017 Action Programme	Г1	Не	Не	Да	Да	Не е применливо	Програмата е родово сензитивна затоа што специфично ги адресира специфичните родови бариери при вработување со кои се соочуваат жените и вклучува специфични мерки за борба против родово базираната дискриминација на работно место и поминување на семејниот и професионалниот живот.

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)					Коментари
ИПА 2016							
Support to Participation in Union programmes 2016 Action Programme	Г0	Не	Не	Не	Не	Не	Родово слепа помош.
Migration and asylum, border management and fight against terrorism and organised crime 2016 IPA	Г1	Не	Не	Не	Да	Не е применливо	Програмата нема експлицитна цел да ја промовира родовата еднаквост или да ги адресира родовата дискриминација или нееднаквостите. Како и да е, активностите за обучување вклучуваат градење на капацитети за вклучување на родовата перспектива во управувањето со миграција и граници.
Support to private sector development 2016 IPA	Г1	Не	Не	Не	Да	Не е применливо	Програмата не ја адресира родовата еднаквост, но може да има позитивен ефект затоа што ќе ги истражи можностите за интегрирање и адресирање на родовите разлики за да се прошири SME раст.

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)						Коментари
ИПА 2015*								
EU Integration Facility 2015 Action Programme*	Нема	He	He	He	He	He	He	Нема цели за родова еднаквост. Како и да е, во програмата е наведено дека обучувањето на персоналот од општините и министерствата може да вклучува теми релевантни за имплементацијата на Националната стратегија за родова еднаквост.
Support to Participation in Union programmes 2015 Action Programme*	Нема	He	He	He	He	He	He	Родово слепа помош.
Agriculture and Rural Development, including Food Safety, Veterinary and Phytosanitary Policy 2015*	Нема	He	He	He	He	He	He	Родово слепа помош. Сепак, во програмата е наведено дека дел од статистичките податоци кои се произведуваат може да информираат родов пристап во иднина.
Сектор за животна средина и транспорт *								
IPA 2014-2017 Environment and Climate Change and Transport*	Нема	He	He	He	He	He	He	Родово слепа помош.
IPA 2014 Sector Operational Programme Environment and Climate Change*	Нема	He	He	He	He	He	He	Родово слепа помош, без специфични цели, индикатори или активности.
IPA 2014 Sector Operational Programme Transport*	Нема	He	He	He	He	He	He	Родово слепа помош, без специфични цели, индикатори или активности.

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)						Коментари
ИПА 2014*								
EU Integration Facility 2014 Action Programme*	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Не	Родово слепа помош. Сепак, во програмата е наведено дека обучувањето може да вклучува теми релевантни за имплементацијата на Националната стратегија за родова еднаквост.
Support to Participation in Union programmes 2014 Action Programme*	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Не	Родово слепа помош.
Support to the Justice Sector 2014 Action Programme*	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Не	Родово слепа помош.
Implementation of business continuity and disaster recovery system IPA 2014*		Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не	Иако не содржи Г-маркер, во програмскиот документ експлицитно е наведено дека не се очекува акцијата да има дополнителни родово релевантни ефекти, што значи ГО.
Further development of the capacities for crime scene investigation IPA 2014*		Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не е применливо	Не	Иако не содржи Г-маркер, во програмскиот документ експлицитно е наведено дека не се очекува акцијата да има дополнителни родово релевантни ефекти, што значи ГО.

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)					Коментари
Local and Regional Competitiveness IPA 2014*	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Родово слепа помош. Во документот е потенцирано дека ќе се охрабри учество на жени во активностите.
Прекугранична соработка							
Северна Македонија-Албанија*							Родово слепа помош.
2014-2020 CBC Programme*	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Не постојат напори за да се адресира родовата еднаквост.
2014 CBC Action Programme* [2014/037624/2014]	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Не се споменуваат жените во програмските документи.
2015-2017 CBC Action Programme* [2016/038162-038163-038164]	Нема	Не	Не	Не	Не	Не	Има некои напори.
Северна Македонија -Косово*							
2014-2020 CBC Programme*	Нема	Не	Не	Да	Не	Не	Акцијата потенцира дека ќе се фокусира специфично на млади и жени кога ќе се развиваат обуки за вештини за вработување, но тоа не е доволно за програмата да се класифицира како родово релевантна. Сите проекти треба да обезбедат жените и мажите подеднакво да имаат бенефит од активностите.
2014 CBC Action Programme* [2014/037619/2014]	Нема	Не	Не	Да	Не	Не	
2015-2017 CBC Action Programme* [2015/038145-2016/038146-2017/038147]	Нема	Не	Не	Да	Не	Не	
Северна Македонија -Србија							Има некои напори.

Име на програмата ²⁷	Родови маркери	Минимум критериуми на Комитет за развојна помош на ОБСЕ (OECD/DAC Minimum criteria)						Коментари
2016-2020 CBC Programme	Нема	Не	Не	Не	Да	Не	Не постои цел да се намалат родовата дискриминација или нееднаквостите и/ли да се адресираат специфичните потреби на жените или ограничувањата со кои се соочуваат, но 2016-2017 Акциската програма експлицитно нагласува дека вработувањето, мобилноста во трудот или социјалната или културната инклузија ќе се промовираат преку родово еднаквост. Жените се сметаат за дел од маргинализираните групи кои ќе бидат таргетираны.	
2016-2017 CBC Action Programme [2016/039825-2017/039827]	Нема	Не	Не	Да	Не	Не		

²⁷ Програмите кои се усвоени пред ГАП II се означени со ѕвезда (*)

БИБЛИОГРАФИЈА

- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2018). Родот во телевизиските програми: резултати од истражувањата во 2017 година. Скопје: Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги
- Ананиев, Ј. (2013). Дискриминација во огласите за вработување. Скопје: ОБСЕ
- Груевска-Дракулевски, А. (2012). Семејното насилство во Македонија. Скопје.
- Делова-Јовеска, Е., Андовски, И. (2017). Финансиска инклузија: Случај со Република Македонија. Ниш: Економика.
- Демирчук-Кунт, А., Клапер, Л., Сингер, Д., Ансар, С. и Хес, Џ. (2018). Глобална база на податоци за Findex 2017: Мерење на финансиската инклузија и ФинТех револуцијата. Вашингтон: Светска банка. doi: 10.1596 / 978-1-4648-1259-0.
- Димитровска, Н. (2017). Информирање и собирање податоци од жртви на родово засновано насилство. Скопје: Национален совет за родова еднаквост.
- Димушевска, Е. (2018). Анализа на случаите на фемициди - убиства на жени во Република Македонија. Скопје: Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - глас против насилство.
- Димушевска, Е., и Трајановска, Љ. (2017). Студија на опсег на различните форми на сексуално насилство во Република Македонија. Скопје: Национална мрежа против насилство врз жените и семејно насилство - глас против насилство.
- Државен завод за статистика. (2018). Анкета за приходи и услови за живеење, 2017. Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија.
- Државен завод за статистика. (2018). Анкета за работна сила, 2017. Скопје: Државен завод за статистика на Република Македонија.
- Државен завод за статистика. (2019). Жените и мажите во Северна Македонија. Скопје: Државен завод за статистика
- Духаџек, Д., Бранковиќ, Б., Миражич, М. (2019). Женските права во Западен балкан. Брисел: Европски парламент.
- Европска комисија. (2015). Родова еднаквост и зајакнување на жените: трансформирање на животите на девојчињата и жените преку надворешни односи на ЕУ 2016-2020. Брисел: Европска комисија
- Институт за здравствена заштита на мајки и деца. (2017) Здравје на мајки и деца на Република Македонија. Скопје.
- Институт за јавно здравје. (2018). Извештај за здравјето на населението во Република Македонија за 2017 година. Скопје: Институт за јавно здравје.
- Јолевска-Делова, Е., и Андовски, И. (2017). Финансиска инклузија: Случајот на Република Македонија. Економика, 63 (1), 51-62.

- Казанџиска, М., Ристеска, М., Шмит, В. (2012). Родовиот јаз во платите во Република Македонија. Скопје: Меѓународна организација на трудот.
- Каневче, Г., Тасеска-Ѓоргиевска, В., Дединец, А-р., Дединец, А-а., М-р Александар, Ѓоргиевски, В., и Божиќалиев, В. (2017). Втор двогодишен извештај за климатски промени на Република Македонија. Скопје: Министерството за животна средина и просторно планирање.
- Катастар. (2009). Надзорна мисија 2009: Преглед на мерките за социјална заштита. Скопје: Агенција за катастар на недвижности на Република Македонија, во Вангели, А. Имотот на жените и право на наследство во Република Македонија. ЦИКП
- Комитет за елиминација на сите форми на дискриминација против жените (14 ноември 2018 година). Заклучни согледувања за шестиот периодичен извештај на Поранешната Југословенска Република Македонија, разгледани од Комитетот на 3170. и 3171. состанок (2-3 јули 2015 година). Достапно на: <https://urlzs.com/gyae1>
- Корубин, Н., Тричковски, Б., и Костовски, Љ. (2014). Портретирање на жената во македонските медиуми: Родовата еднаквост – клише, традиција или демократско право?. Скопје: Фондација Фридрих Еберт.
- Корунувска, Н., Србијанко, Ј., Илиќ, С., и Малеска, Т. (2015). Жените во политиката: патишта до јавни функции и влијанието на локално ниво во Македонија. Скопје: Реактор-Истражување во акција.
- Малевска, Т., Србијанко, Ј. (2015). Работни услови и рамнотежа помеѓу работниот и приватниот живот: Родова анализа. Скопје: Реактор-Истражување во акција.
- Министерство за правда. (2017). Преземени мерки по посебниот извештај на Народниот правобранител. Скопје: Управа за извршување на санкциите.
- Министерство за труд и социјална работа. (2007). Анализа: деца на улица и организирано питачење. Скопје: МТСП.
- Министерството за животната средина и просторно планирање. (2013). Третиот национален план за климатски промени. Скопје: Министерството за животна средина и просторно планирање
- Мирчева, С., и Чачева, В. (2012). Проблеми при истражување на обемот на семејното насилство во Република Македонија. Скопје
- Мирчева, С., Чачева, В., Кениг, Н. (2014). Истражувачки извештај: Процена на судските постапки за случаи на семејно насилство, со посебен фокус на предметите од родова перспектива. Скопје: Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје.
- Мицковска-Ралева, А., Трајковски, К. (2017). Инженерки, програмерки, информатичарки. Како да се надминат родовите стереотипи за техничките и информатичките професии? Скопје: ЦИКП
- Народен правобранител. (2016-а). Информација за посетите на специјализираните психијатриски установи. Скопје: Народен правобранител.

- Народен правобранител. (2016-б). Посебен извештај за општите состојби во однос на остварување правата на жените кои се на издржување казна затвор во КПД „Идризово„. Скопје: Народен правобранител.
- Неткова, Б. Пристап до правдата за жените жртви на семејно насилство во Република Македонија. Меѓународен преглед на право.
- Организација за безбедност и соработка на Европа. (2019 год.). Благосостојба и безбедност на жените, анкета спроведена од ОБСЕ за насилство врз жените. Достапно на: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/413237.pdf>
- Организацијата за економска соработка и развој (2016). ПИСА 2015 Резултати (Том I): Извонредност и правичност во образованието. Париз: ОЕЦД издаваштво.
- Павловски, Б. (2009). Проценка на состојбата по однос на сексуалното и репродуктивно здравје. Скопје: Здружение за еманципација, солидарност и еднавост на жените – ЕСЕ.
- Поповска, Љ., Рикаловски, В., и Виљагомец, Е. (2012). Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство. Скопје: УНДП
- Рамадани, В, Гургури, С., Дана, Л., и Ташаминова Т. (2013). Женски претприемачи во Република Македонија: Чекање за насоки. Интернационален журнал за претприемништво и мал бизнис, волумен 19, број 1
- Реактор – Истражување во акција. (2012). Истражување на опсегот на родово-базираното насилство врз жените и девојките на јавните места во Скопје. Скопје: Реактор – Истражување во акција.
- Република Македонија. (2017). Шестти периодичен извештај доставен до Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Њу Јорк: Организација на обединетите нации.
- Ристеска, М., Лазаревски, Г., Мицковска-Ралева, А. (2012). Перспективите на руралните жени. Скопје: ЦИКП
- Светска здравствена организација. (2016). Растејќи нееднакви: родови и социоекономски разлики во здравјето и добросостојбата на младите луѓе. Копенхаген: Регионална канцеларија за Европа на СЗО.
- Трајановски, Жарко. (2018). Прелиминарен извештај на тема правни рамки и мерки за борба против говорот на омраза. Скопје: Фондација Метаморфозис.
- Тренчевска, Ј. Цветковска, С. Кикерекова, Т. и Оровчанец Аранѓеловиќ, Ј. (2016). Пристап до правдата за жени – Анализа. Скопје: Здружение за еднакви можности „Еднаков Пристап„.
- Туна, Е., Петровска–Митревска, Б. (2017). Повеќедимензионална анализа за сиромаштијата во Република Македонија. Скопје: Федерација на фармери на Македонија.
- УНИЦЕФ. (2011). Следење на состојбата кај децата и кај жените: Мултииндикаторското кластерско истражување. Скопје: УНИЦЕФ

- Фарнсворт, Н., и Бањска, I. (2018). Внимавајте на ГАП: Независна евалуација на спроведувањето на Акциониот план за родова рамноправност на ЕУ во земјите од Западен Балкан. Косовска женска мрежа, Фондација Квинна тил Квина.
- Чачева, В., Фришиќ, Ј., и Мишев, С. (2007). Живот во сенка. Скопје: Здружение за еманципација, солидарност и еднавост на жените – ЕСЕ.

